

MOLNÁR ISTVÁN

Iparjogvédelmi intézményeink fejlődése (1895–1995)

(Szabadalmazhatóság, szolgálati találmány, fejlesztések oltalma és licencia)

A jelen publikáció egy szélesebb körű kutatómunka első eredményeinek az összefoglalása. PhD. hallgatóként néhány, az egyetemi szellemi tulajdonnal kapcsolatos iparjogvédelmi kérdés áttekintésére vállalkoztam. Úgy érzem, némi magyarázatot kíván, hogy mi különbözteti meg az egyetemi (azaz az egyetem falai között képződött) szellemi tulajdont a többi szellemi alkotástól. Elvileg és jogilag semmi. Az egyetemen képződött kutatási eredmények mint műszaki szellemi alkotások természetesen szabadalmazhatóság szempontjából egy elbírálás alá esnek a cégek vagy egyéni feltalálók szellemi termékeivel. Tapasztalataim szerint van ugyanakkor az iparjogvédelemnek néhány aspektusa, amellyel az egyetemi szellemi tulajdon esetén az átlagosnál többet kell foglalkozni. Ilyen aspektusok körébe tartozik *a)* a kutatás-fejlesztési eredmények szabadalmazhatósága; *b)* a mai kifejezéssel szolgálatinak, illetve alkalmazottinak nevezett jogviszonyban alkotott szellemi termékek esete;¹ *c)* az azonos találmányon végzett, további kutató-fejlesztő tevékenység iparjogvédelmi következményeinek kérdése, végül *d)* a szellemi tulajdon hasznosításának engedélyezésével kapcsolatos kérdések.

Úgy vélem, az említett kérdések jelenlegi állapotának bemutatása és következtetések levonása aligha lehetséges az említett jogintézmények történelmi fejlődésének áttekintése nélkül. Cikkemet úgy építettem fel, hogy az egyes jogintézmények fejlődését külön-külön áttekintettem, tehát a legfontosabb jogszabályok, így az 1895. évi XXXVII. tc, az 1969. évi II. tv. és az 1995. évi XXXIII. tv. visszavisszatérnek. A szabadalmazhatóság kérdésénél megragadom az alkalmat, hogy bemutassam az adott korszakra jellemző innováció-politikai hangulatot, a politikának az iparjogvédelemhez való hozzáállását. A szabadalmazhatóság intézménye ugyanis kiváló eszköz egyrészt a szabadalmi rendszer funkciójának meghatározására (például míg az államszocialista korszakban a szabadalmak funkciója arra korlá-

¹ Itt szándékosan nem szolgálati találmányokról és alkalmazotti találmányokról beszélek. A téma bemutatásánál ugyanis az alkotót, illetve az ő érdekeit védő és őt motiváló jogi szabályozást helyezem a középpontba. És ebből a szempontból iparjogvédelmünk története során hosszabb ideig, igen jelentős szerep jutott az újítói jognak is.

tozódott, hogy – Ficsor Mihály szavaival élve – „fizetési bizonylatként” szolgáljanak a feltalálók munkabéren felüli díjazásához,² ez a funkció a modern piacgazdaságban a kizárólagosság nyújtásával a vállalati versenyképesség fokozása, a feltalálók anyagi ösztönzése, a műszaki tudás disszeminációjának a közzététel segítségével való elősegítése, és a nemzetgazdaság átállítása egy tudásintenzív és modern termelési módra), másrészt egyes belső piacot védő intézkedések fogatosítására (a törvények keletkezésének bemutatásakor erre is találunk példát). A jogalkotás folyamata, a parlamenti hozzászólások és törvényi indokolások kiválóan alkalmasak az efféle hangulat visszatükrözésére. Öröm volt felfedezni a kutatás során, hogy – amint az az idézetekből is látható lesz – a hazai iparjogvédelmi gondolkodás még az államszocialista időszakban sem távolodott el annyira a szabadalmi rendszereknek a piacgazdaságokban történelmileg kialakult eredeti funkciójától (amint ez történt a Szovjetunióban és a KGST tagországok többségében).

1. A szabadalmi rendszer funkciójának és a szabadalmazhatóság alapkövetelményeinek fejlődése az 1895. évi XXXVII. tc-től

1.1. Az 1895. évi XXXVII. törvénycikk a találmányi szabadalmakról

Az 1895. évi szabadalmi törvény hatályba lépése előtt Magyarországon nem volt önálló szabadalmi jogszabályunk. Az 1867. évi XVI. törvénycikk értelmében a Monarchia mindkét államára kiterjedtek a megszerzett szabadalmak, mégpedig úgy, hogy a szabadalom engedélyezésének feltételeit mindkét állam területén egyforma elvek szerint állapították meg és módosították. Ezzel kívánták elérni, hogy a két állam tekintetében lényegében azonos szabályok maradjanak meg. A szabadalmi eljárást az úgynevezett egyetértő eljárás jellemezte, amely szerint a bejelentés helye szerinti minisztérium a szabadalmi kérvény megvizsgálása után azt a másik állam megfelelő minisztériumához elfogadás végett átküldte. Bár a szabadalmi okiratot államonként külön-külön adták ki, a két okmánynak mind a kelte, mind a tartalma megegyezett.

A szabadalmak száma a XIX. század végén jelentősen megnőtt, így az egyetértő eljárás nehézkessé vált. Ez vezetett arra az igényre, hogy megreformálják a szabadalmi rendszert. Ennek a reformnak a keretében a Monarchia mindkét állama a szabadalmi törvényhozás tekintetében teljes függetlenséget nyert, azaz találmányi szabadalmak mindkét állam részéről saját államterületükre nézve és saját törvényhozásuk által alkotott törvény alapján engedélyezhetők. Ennek a reformnak központi elemét képezte az 1895. évi szabadalmi törvény.³

² FICSOR MIHÁLY: Tízéves szabadalmi törvényünkről. I. rész. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1. (111.) évfolyam 1. szám, 2006. február, 25. p.

³ Indokolás „a találmányi szabadalmakról” szóló törvényjavaslathoz, Melléklet a 741. számú irományhoz, *Magyar Törvénytár*, 1895, 85. p.

Az 1895. évi szabadalmi törvény előkészítési munkálatai és megalkotási folyamata megfelelt a korabeli jogalkotási mechanizmusnak. A jogalkotási munka a Képviselőház 1892. évi február 18-ra hirdetett országgyűlési ciklusban; a 473. országos ülésen kezdődött a törvénytervezet általános vitájával. Ezt megelőzte két rövid-képviselőházi aktus, amikor is a 388. ülésnapon (még 1894-ben) benyújtották a törvényjavaslatot, majd a 466. ülésnapon a közgazdasági bizottság jelentésének a birtokában Rosenberg Gyula a közlekedés- és pénzügyi bizottságok előadója kérte a törvényjavaslat napirendre tűzését. A 473. országos ülésen a tervezet előadója, szintén Rosenberg Gyula ezzel a mondattal vezette be a törvénytervezet általános vitáját: „*A találmányi szabadalmakról alkotott törvényeknek feladata, hogy a feltalálónak munkáját a melyet találmányára fordított, az állam védelemben és oltalomban részesítse, ez által az állam nemcsak a feltalálónak jogosult érdekeit védi, hanem saját gazdasági fejlődését is előmozdítja, mert ilyen oltalom nélkül a feltaláló vagy egyáltalán nem dolgozna, vagy munkája eredményének titokban tartására lenne indítva, az pedig nem felelne meg a társadalom érdekeinek.*”⁴ Az előadó nemzetközi kitekintésében első helyen Angliát említi, amely ország kifejezetten modern szabadalomengedélyezési rendszerét a törvénytervezet is adaptálta. Meglepő, hogy az amerikai szabadalmi rendszerre is rámutat jelezve, hogy ott az ipari tulajdonnak 9/10-e oltalom alatt áll. Ez azért érdekes, mert az Amerikai Egyesült Államok gazdasága már akkor is annyiival nagyobb teherviselő képességgel rendelkezett, hogy a szabadalmi rendszerre eltérő jogi modell kívánt meg. Az előadó ezt követően ismertette a szabadalmi rendszer bevezetését ellenzők érvét: ha hazánk egyáltalán nem is rendelkezne szabadalmi rendszerrel, akkor a világ összes találmányát díjmentesen hasznosíthatná. Rosenberg Gyula természetesen azonnal hozzáfűzi ehhez a törvénytervezet szellemét tükröző ellenérvét: a szabadalmi rendszer éppen a hazai ipar erősítésére szolgál, hiszen a tőke másképpen nem fektetne a kockázatos innovációkba.⁵ Rosenberg egyebekben nem sokat foglalkozik a szabadalmi rendszer funkciójának iparpolitikai taglalásával, erről inkább a közigazgatási bizottság (Rosenberg által beszédében hivatkozott) jelentésében olvashatunk.⁶ Érdemes kiemelni ebből néhány részt: „*A társadalomnak (azonban) érdekében áll, hogy a feltaláló találmányát ne tartsa titokban, hanem hogy a találmány hasznáiban a társadalom minden tagja részesüljön. Csakis a szabadalmi oltalom által jut a feltaláló azon helyzetbe, hogy találmányát nyilvánosan megvalósítja részben saját tevékenysége által, részben pedig az által, hogy találmányát mások által gyakoroltatja. Az államnak gazdasági fejlődése érdekében fekszik új vagy javított értékek nyerése, új vagy javított eljárások és szerszámoknak az iparban való szaporítása. Ezen cél elérésére összeegyeztetni kell a feltaláló és a társadalom érdekeit. A szabadalmi oltalom megengedése által a feltaláló érdeke óvatik meg, míg ezen olt-*

⁴ A találmányi szabadalmakról szóló törvényjavaslat képviselőházi általános tárgyalása. Képviselőházi Napló 1892–1897, XXV. Kötet, 473. sz. országos ülés 1895. május 7-én, 231. p.

⁵ Uo.

⁶ A közgazdasági bizottság jelentése „a találmányi szabadalmakról” szóló törvényjavaslat tárgyában. Képviselőházi Irományok 1892–1897, XXVI. Kötet, 854. sz. Iromány, 49. p.

lomnak időleges megszorítása a nagyközönség igényei szem előtt tartásának következménye és ez által s két szembenálló érdeke méltányos módon kiegyenlíttetik.” A bizottsági jelentés érvelése tehát a felvilágosodás korabeli társadalmi szerződés elméletére épül, és a szabadság funkciója meghatározásánál mind az ösztönzési,⁷ mind a feltárási⁸, mind pedig a jutalmazási elméletet⁹ megtaláljuk.¹⁰ A közgazdasági bizottsági jelentés a szabadság iparfejlesztő hatását két vonásában, nevezetesen a közzététel intézményében és a kizárólagosság biztosításában jelölte meg. Nevezetesen a közzététel segítségével lehetségessé válik, hogy még a szabadsági oltalom tartama alatt más feltalálók a közzététel, találmányokban új problémák megoldására „ingert találjanak”. Másrészt a kizárólagosság jelenti azt a motivációt, aminek következtében a feltaláló a találmány termékbe alakításába hajlandó befektetni. „Egy iparilag fejletlenebb országban, és különösen oly országban, mely nincs abban a helyzetben, hogy vámok által védhesse iparát más országok megerősödött és fejlettebb iparával szemben, a nagy ipar rendszerint csak a szabadság révén biztosított oltalom védőszárnyai alatt fejlődhetik.”¹¹

Látható tehát, hogy az első saját szabadsági törvényünkben kifejezett szabadság funkciók összhangban vannak a szabadsági jog szerves fejlődése során kialakult, általában a szabadpiacon alapuló, kapitalista iparpolitika célkitűzéseivel. Ezeket nevezhetjük a szabadság hagyományos funkcióinak.

A törvényjavaslat általános vitájáról egyébként elmondható, hogy nyugodt mederben zajlott, a szabadsági rendszer funkciója és a szabadságizáltság kérdésében különösen nagy volt az egyetértés (az alkalmazásban állók találmányainak szabályozásánál voltak kisebb viták). Az igazságügyi bizottság jelentését a 476. ülésnapon ismertették.¹² A bizottság jelentése már lényegesen rövidebb, mint a közgazdasági bizottság jelentése volt, ugyanis a képviselőház részéről kapott utasításnak megfelelően a már általánosságban elfogadott javaslatnak csakis a részleteit vette beható tárgyalás alá. Végül a 479. ülésnapon zajlott le a törvényjavaslat harmadszori olvasása, és ekkor a képviselőház a törvényjavaslat végleges szövegét el is fogadta. A 483. ülésnapon érkezett meg a Főrendi Ház elnökének átírtja, amelyben a főrendi ház a javaslatot változtatás nélkül elfogadta. E törvényjavaslatra nézve ennél fogva az országgyűlés két háza között a teljes egyetértés létrejött, ezért azt legfelsőbb szentesítés végett az uralkodóhoz felterjesztették.

⁷ Az ösztönzési elmélet szerint a szabadság engedélyezésének célja a tudomány és technika haladásának előmozdítása.

⁸ A feltárási elmélet azt feltételezi, hogy a feltaláló a kizárólagos jogért cserébe ismerteti a találmányt, amit a kizárólagosság hiányában titokban tartana.

⁹ A jutalmazási elmélet abból indul ki, hogy a feltalálónak a szabadsággal járó előnyök formájában fejezi ki elismerését a társadalom.

¹⁰ BOBROVSZKY JENŐ: Iparjogvédelem és csúcstechnika. *Országos Találmányi Hivatal Iparjogvédelmi tanulmányok*, Budapest, 1995, 51–52. p.

¹¹ A közgazdasági bizottság jelentése „a találmányi szabadságokról” szóló törvényjavaslat tárgyában. *Képviselőházi Irományok 1892–1897, XXVI. Kötet*, 854. sz. Iromány, 51. p.

¹² Az igazságügyi bizottság jelentése „a találmányi szabadságokról” szóló törvényjavaslat tárgyában. *Képviselőházi Irományok 1892–1897, XXIX. Kötet*, 884. sz. Iromány, 55–58. p.

A szabadalmazhatóság követelményeinek szabályozása az 1895. évi XXXVII. tc-ben összhangban állt a korszak fent ismertetett iparpolitikai célkitűzéseivel. Az 1895. évi szabadalmi törvény értelmében szabadalmazható minden új találmány, amely iparilag értékesíthető. A törvény indokolása rámutat, hogy az ipari értékesítés tágabb értelemben veendő beleértve a bányászati és a földművelési tevékenységet is.¹³ A törvény az újdonság fogalmát „*a contratio*” határozza meg, amikor kimondja, hogy mikor nem tekinthető újnak a találmány. Ezek szerint a találmány nem új, ha bejelentése idejében közzétett nyomtatványok vagy egyéb sokszorosítások útján ismertté vált. Nyilvános gyakorlatba vétel vagy kiállítás útján oly módon megismerhetővé vált, hogy szakértők számára használható legyen, vagy már szabadalom tárgyát képezte. A törvény azonban kimondja azt is, hogy a találmány közzététel vagy gyakorlatba vétel dacára újnak tekintendő, ha utolsó gyakorlatba vétele vagy közzététele óta a találmány bejelentéséig száz év már eltelt. A törvény indokolása szerint száz év után a találmány vagy régi felfedezés felelevenítése azért szabadalmazható ismét, mert a szabadalmazás nem tagadható meg azért, mert valamely eszme egy régen feledésbe merült iratban közzé volt téve. Vannak ugyanis olyan régi technikai eljárási módok, amelyek ismeretlenné válva érdemesek arra, hogy az emberi ész ezeknek felújításáról gondoskodjon.¹⁴

A törvény – ahogyan azóta is az összes szabadalmi törvényünk – konkrétan felsorol néhány olyan találmányi kört, amelyekre nem engedélyezhető szabadalom. Ezek mindegyikével a jelen cikkben terjedelmi okokból nem foglalkozom, de kitérek az élelmiszerek, gyógyszerek és vegyi úton előállított termékek esetkörére. Ennek kettős oka van. Egyik, hogy az említett termékkörnek a magyar szabadalmi jog fejlődésében mindig különleges megítélése volt, és a termékek szabadalmazhatóságát mindig körbevették nemzeti iparvédelmi és iparpolitikai megfontolások. A másik ok, amiért ezzel az esetkörrel foglalkozom, hogy anyaintézményem, a Szegedi Tudományegyetem élettudományi kutatási tevékenysége hagyományosan igen magas színvonalú, és ilyen karakterű találmányok szép számban keletkeztek itt a múltban is, és évente tízes nagyságrendben keletkeznek napjainkban is. Ezért talán nem érdektelen bemutatni, hogyan is állt a szabadalmi jogi szabályozás a kérdéshez.

Az 1895. évi szabadalmi törvény 2. §-ában kizárja az emberi és állati élelmezésre szolgáló cikkeket, gyógyszereket és vegyi úton előállított tárgyakat a szabadalmazásból, azonban az ezek előállítására szolgáló eljárások szabadalmazhatók voltak [1895. évi XXXVII. tc. 2. §].

Érdekes, hogy a gyógyszerek szabadalmazhatóságának hiányával összefüggésben az elfogadott szabadalmi törvény indokolása a korábbi közgazdasági bizottsági állásponttól eltérően érvel. A bizottsági jelentés elismeri ugyan, hogy a szabadalom engedélyezése az ilyen karakterű termékekre nemzeti ipart védő és fejlesztő hatással lenne, de a bizottság végül elegendőnek tartotta a termékek előállítására vezető

¹³ Indokolás „a találmányi szabadalmakról” szóló törvényjavaslathoz. Melléklet a 741. számú irományhoz. *Magyar Törvénytár*, 1895, 90. p.

¹⁴ Uo. 93. p.

eljárások szabadalmazhatóságát.¹⁵ (Látni fogjuk, hogy a hazai ipar védelmét a későbbi időszakokban éppen a termékoltalom kizárása jelentette.) A törvény indoklása már ebben a tekintetben nem foglalkozik iparvédelmi szempontokkal. Az indokolás szerint ugyanis gyógyszerek azért nem szabadalmazhatók, mert ezek mint az emberi és állati egészség fenntartása szempontjából nagy fontosságú termékek a monopólium felhasználásával az általános használatból el nem vonhatók, sőt nem is drágíthatók. Emellett az ilyen termékek szabadalmazása ellen szól azon indok is, hogy a gyógyszerek szabadalmazásával indokolatlan reklám üzhető, amely a hiszékeny közönség félrevezetésére szolgálhatna.¹⁶ Itt tehát a jogalkotó még érzékeli azt a veszélyt, amit a termékoltalom bevezetése jelentett volna később a hazai iparra.

1.2. Az 1969. évi II. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról

A szabadalmazhatóság tekintetében első szabadalmi törvényünk módosításai nem eredményeztek változást. Az államszocialista időszak kodifikációs kultúrájára jellemző módon, rendeleti úton azonban mégis eszközöltek lényegi változást a szabadalmazhatóság követelményeiben, amikor az 1949. évi 8. törvényerejű rendelettel a szabadalmazhatóság alapkritériumai közé felvették a haladás követelményét (2. §). Ugyanezen tvr. 3. §-a rendelkezett arról is, hogy – ellentétben az 1895. évi törvény felszólalási rendszerétől¹⁷ – a találmány újdonsága hivatalból is vizsgálható [1949. évi 8. tvr. 3. §]. (Innen számítható a mai, modern nemzeti innovációs rendszerekben nélkülözhetetlen, professzionális szabadalmi hivatali szakma kialakulása.) Az átfogó változást tehát szabadalmi jogunk 1969. évi újrakodifikálása hozta. Lássuk azonban először, a megváltozott gazdasági-társadalmi berendezkedés, az államszocialista környezet miként viszonyult a szabadalomhoz, és ez hol érhető tetten az – egyébként viszonylag gyorsan lefolytatott – országgyűlési vitában.

Az 1969. évi szabadalmi törvény tervezetét 1969 tavaszán Kiss Árpád, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnöke terjesztette elő. Az expozé első tíz mondatában kétszer is előfordul a „tudományos és technikai forradalom” kifejezés. Az előadó kifejtette továbbá, hogy ennek a tudományos és technikai forradalomnak a következtében alapvető változás következett be a feltalálói tevékenység jellegében, és a találmányok gyakorlati alkalmazásának módszereiben. *„Az egyéni feltalálói munka helyébe világsszerte egyre inkább a tudományos kutató intézetek és vállalatok kutatócsoportjainak tervszerű, komplex kutató és kísérletező munkája alakul*

¹⁵ A közgazdasági bizottság jelentése „a találmányi szabadalmakról” szóló törvényjavaslat tárgyában. *Képviselőházi Irományok 1892–1897, XXVI. Kötet*, 854. Iromány, 52. p.

¹⁶ Indokolás: „a találmányi szabadalmakról” szóló törvényjavaslatához, Melléklet a 741. számú irományhoz. *Magyar Törvénytár*, 1895, 91. p.

¹⁷ A felszólalási rendszer lényege: hogy a szabadalmi bejelentést közzéteszik, majd felhívást intéznek a közösséghez, hogy amennyiben bárkinek a szabadalom kiadása ellen észrevétele van, ezt bizonyos határidőig tegye meg. A felszólalás tekintetében a szabadalmi hivatal vagy a bíróság dönt, a döntés ellen pedig lehetséges fellebbezni.

ki.”¹⁸ A korszak szellemére jellemző módon az előkészítési munka során azt is vizsgálták, hogy a szabadalom által biztosított kizárólagosság, vagy másképpen fogalmazva szellemi tulajdonjog, mennyiben jelenthet veszélyt a szocialista berendezkedésre. „A törvényjavaslat előkészítése során elsődleges elvi kérdésként merült fel, hogy a szabadalom mint jogi szerkezet mennyiben felel meg szocialista társadalmi-gazdasági viszonyainknak, az új gazdaságirányítási rendszerből fakadó követelményeknek. Az elmúlt években a kizárólagos jogokkal szemben általában gyanakvást és ellenszenvet tapasztaltunk társadalmunk egyes rétegeiben. A szabadalmat ellenzők legfőbb érve az volt, hogy a szabadalom kizárólagos jog, amely az egyén számára monopolhelyzetet biztosít a szocialista társadalommal szemben és mint ilyen, idegen társadalmunktól. A mi társadalmi-gazdasági viszonyaink között a találmányok jelentős része már eleve társadalmilag szervezett tevékenységként, szocialista gazdálkodó szervek keretében jön létre. Azok a szabadalmi jogosultak pedig, akik nem rendelkeznek a találmányok hasznosításához szükséges termelő berendezésekkel, [...] csak úgy juthatnak a szabadalomból folyó előnyökhöz, ha engedélyt adnak szocialista gazdálkodó szerveinknek a találmány hasznosítására, vagy átruházzák szabadalmukat.”¹⁹ Az előadó tehát igyekszik eloszlatni a meglevő vagy vélt társadalmi aggályokat a szabadalom klasszikus felfogása, nevezetesen tulajdonjogi funkciójával szemben. Majd így folytatja: „Felmerülhet a kérdés, nem nyitunk-e utat kapitalista tendenciák érvényesülésének vagy a szabadalmakkal való egyéb visszaéléseknek. A kérdésre nemmel válaszolhatunk. A szabadalmi kizárólagos jog ugyanis soha nem jelentett egyben korlátlan jogot is.”²⁰ (Itt azért nem árt megjegyezni, hogy az 1969. évi kodifikációt megelőzte a szovjet-típusú szerzői tanúsítványos rendszer²¹ közel tíz éves, 1957-ben véget ért korszaka, amikor a szabadalom alternatívájaként választható szerzői tanúsítvány lényegében teljességgel megfosztotta a szellemi alkotást tulajdonjogi funkciójától. A szerzői tanúsítvánnyal a jelen munka következő fejezetével összefüggésben még foglalkozom egy kicsit.)

Az általános vitát Szépvölgyi Zoltán a törvényjavaslat bizottsági előadója a javaslat bizottsági vitáinak ismertetésével folytatta. Az országgyűlés naplójából megtudhatjuk, hogy a szabadalmi törvény javaslatát az Országgyűlés ipari bizottsága és a jogi, igazgatási és igazságügyi bizottsága (egyetlen napon, 1969. április 11-én) vitatta meg. Az előadó ezután a törvény elfogadásának jelentőségét méltatta, majd a törvény céljaként a következőket jelölte meg: „A törvényjavaslat mindenekelőtt gazdaságpolitikai céljaink megvalósítását, népünk jólétének emelését kell, hogy

¹⁸ A találmányi szabadalmakról szóló törvényjavaslat országgyűlési tárgyalása. *Országgyűlési Napló* 1967–1971, 21. ülés 1969. április 17-én, 1667. hasáb.

¹⁹ Uo.: 1668. hasáb.

²⁰ Uo.: 1669. hasáb.

²¹ A szerzői tanúsítvány rendszerét az államnak felajánlott találmányok szerzői jogvédelméről és díjazásáról szóló, 1948. november hó 19-én hatályba lépő 11.950/1948. Korm. számú rendelet vezette be, amely az állam részére felajánlott találmányok ügyének intézéséről szóló 166/1951. (IX. 8.) MT rendelettel hatályon kívül helyezésre került. Végül a szerzői tanúsítvány jogintézményét végül a 38/1957. (VI. 23.) Korm. rendelet – a szolgálati találmány fogalmának bevezetésével egyidejűleg – eltörölte.

szolgálja. Hazánkban a tudomány és a technika fejlesztése, műszaki színvonalának emelése országunk adottságai és erőforrásainak korlátozottsága miatt is nagyon fontos feladat. Ezért szükséges, hogy a rendelkezésünkre álló műszaki és magasszínvonalú szellemi kapacitásunkkal jobban, eredményesebben gazdálkodjunk. Egyidejűleg szorgalmaznunk kell az élenjáró külföldi műszaki eredmények nagyobb igénybevételét is. Ennek megvalósításához egyrészt arra van szükség, hogy megfelelő ösztönzést kapjon a megbecsülést érdemlő műszaki, szellemi alkotó munka. A törvényjavaslat az erkölcsi és anyagi érdekeltség fokozásával várhatóan elősegíti műszaki fejlődésünk gyorsulását, új, korszerű gyártmányok előállítását, a gyártási eljárások fejlesztését és a korszerű technológia alkalmazását.²²

A vitához Dr. Ajtai Miklós a Minisztertanács elnökhelyettese is hozzászólt. Beszéde azért érdekes és informatív, mert elég részletesen körülírja, és a törvényalkotás szükségességének indokaként jelöli meg benne az új gazdasági mechanizmusnak nevezett gazdaságirányítási modellt, és ebben kitér a már a hatvanas évek végére is kiemelt jelentőségű innovatív szereplők, nevezetesen az egyetemek és akadémiai kutatóintézetek szerepére. „Sűrgeti a korszerűsítést mindaz, ami hazánkban az új gazdasági mechanizmus kapcsán már csaknem másfél éve végbement és ami a vállalati érdekeltséget a szellemi alkotás tekintetében is új alapokra helyezte, új érdekeltségi rendszert teremtett. [...] Ez a megállapítás nemcsak vállalkozásaink életére vonatkozik, hanem azokat a változásokat is tükrözi, amelyek kutatóintézeteink egy részében, mindenekelőtt az ipari kutatásokkal foglalkozó intézetekben végbementek és ma már gyümölcsözően működnek.”²³ Az előadó felhívja a figyelmet, hogy tudományirányítási és kutatási rendünk az új mechanizmus kapcsán részlegesen, de alapvetően (!) megváltozott. „Hogyan érinti az új gazdasági mechanizmus bevezetése gazdasági életünket? Alapvető változás tulajdonképpen az ipari kutatások területén következett be, ahol – mint ismeretes – áttértünk a kutatási megrendelések rendjére, arra, hogy az ipari gyakorlat szükségletei közvetlenül megrendelések formájában irányítsák az ipari kutató intézetek alkalmazott kutatási tevékenységét.”²⁴ [...] Az úgynevezett alapkutatások kérdésében, ami mindenekelőtt az akadémiai intézményekre vonatkozik, olyan gyökeres változás, mint az előbb elmondottakban, nem következett be. [...] Az eddigi elemzések alapján úgy gondoljuk, hogy az úgynevezett alapvető kutatások területén nem helyes hasonló rendszert bevezetni, mint az alkalmazott kutatásoknál, tehát nem helyes a szerződések rendszerét uralkodóvá tennünk. Mindez persze nem akadályozza ezen intézményeknél, hogy kapacitásuk egy részét konkrét rendelésekkel terheljék le, de ezt inkább mellékterméknek, helyes kivételnek minősíthetjük, a munka alapvető része, nagyobb hányada nem azonnali, közvetlen szükségletek kielégítésére, hanem egész műszaki,

²² A találmányi szabadalmakról szóló törvényjavaslat országgyűlési tárgyalása. Országgyűlési Napló 1967–1971, 21. ülés 1969. április 17-én, 1673. hasáb.

²³ Uo. 1680. hasáb.

²⁴ A kutatási megrendelések nevezhetők a mai értelemben vett egyetemi technológia-transzfer előfutárainak. Ennek lényege, hogy az egyetemeken megalkotott találmányok gazdasági hasznosítását, termékek fejlesztését professzionális módszerekkel is segíteni kell.

fejlesztési és tudományos életünk elméleti alátámasztására kell, hogy rendelkezésre álljon.” Az egyetemek szerepét illetően az elnökhelyettesi beszéd máig tartó érvényű megállapításokat is tartalmazott: „Különös gonddal elemeztük az eddigi munka során az egyetemeknek a tudományos életben, a kutatásban betöltött szerepét. Az elemzés egyértelmű eredménye az, hogy a jövő fejlődésében az egyetemeknek mindeképpen nagyobb súlyt, részarányt, segítséget kell adni a kutatások fokozásában. Régi tradíció és nemcsak magyar tradíció, hogy a legmagasabb szintű oktatás, tehát az egyetemi oktatás akkor minősíthető megfelelőnek, ha maguk az oktatók nemcsak pedagógusok és nemcsak az adott lexikális ismerői, hanem alkotó tudósok, kutatók is egyidejűleg. [...] A másik oldala ennek a megfontolásnak az, hogy a fent kifejtett elv az egyetemeken nagyrészt érvényesül, de az elemzések arra mutattak, hogy egyetemünk lehetőségeit a tudományos munkában nem kellően használjuk ki, holott fejlődésünk szempontjából az egyetemeken hatalmas tartalékok, szellemi erők, lehetőségek állnak rendelkezésre. Mindezek következtében [...] tudományos és kutatási életünk jövő fejlődésében a súlypontot a következő években az egyetemekre kell helyeznünk, az egyetemek kutatási lehetőségeinek, tartalékainak feltárása, a fejlesztés előttünk álló legsürgetőbb feladata az egyetemeknek mind anyagi, mind erkölcsi támogatása terén.”²⁵ Az előadó ezt követően tért rá a leendő szabadalmi törvénynek a fenti célok elérésében betöltendő szerepére: „Úgy gondolom, hogy most, amikor a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló törvényjavaslatot tárgyaljuk, helyes, ha nemcsak konkrét részleteiről beszélünk, hanem válaszoljuk és világossá tesszük országunk egész műszaki-tudományos kutatási tevékenységét is, a folyó munkálatokat, a változást és a perspektívát, és ebbe belehelyezve szemléljük az előttünk fekvő törvényjavaslatot, Azt hiszem, [...] hogy az előttünk fekvő törvényjavaslat egész szelleme, mondanivalója, illeszkedik programunkhoz, megfelel mindannak a változásnak, ami az elmúlt időkben hazánkban a gazdaságirányítás terén végbement, alkalmazkodik a nemzetközi gyakorlathoz, a fejlődéshez, lehetővé teszi nemzetközi kapcsolataink gyorsabb növelését és megfelel azoknak a koncepcióknak, elveknek, amelyek lényegéről a felszólalásban megkísértem átfogó képet adni.”²⁶ Azt azonban, hogy a javaslatként előterjesztett szabadalmi törvény-tervezet konkrétan miért és mennyiben szolgálja a gazdasági célkitűzéseket, az elnökhelyettes nem világította meg.²⁷

Ezek összegzéseként megállapíthatjuk, hogy a szabadalmi törvény újrakodifikálásakor az alábbi makrogazdasági, politikai igények fogalmazódtak meg:

- a) a szocialista termelési rendszerre való átállást követően a szocialista társadalmi-gazdasági berendezkedés új igényei;
- b) a korszak tudomány- és iparpolitikusai által tudományos és technikai forradalomként észlelt fejlődés által meghatározott igények; és

²⁵ A találmányi szabadalmakról szóló törvényjavaslat országgyűlési tárgyalása. Országgyűlési Napló 1967–1971, 21. ülés 1969. április 17-én, 1681–1682. hasáb, 1684–1685. hasáb.

²⁶ Uo. 1687. hasáb.

²⁷ De legalább megfelelőnek mondható az alap- és alkalmazott kutatások és az ezeket végző intézmények helyének és funkciójának meghatározása a korabeli nemzeti innovációs rendszerben.

c) az új gazdaságirányítási rendszer igényei.

Ezekkel az igényekkel összhangban a szabadalom funkciója a klasszikus felfogáshoz képest jelentősen megváltozott, nevezetesen a monopoljog útján a mikro- és makro- (nemzeti) szintű versenyképesség növelése helyett szinte egyetlen funkciója a feltalálók anyagi ösztönzése („fizetési bizonylat”²⁸) és ezen keresztül a népjólét fokozása.

Vajon a szabadalmazhatóság kritériumrendszere követi-e ezt az iparpolitikai igényt? Szerintem részben, igen. Az 1969. évi szabadalmi törvény 1. §-a szerint szabadalmazható találmány minden új, haladást jelentő, műszaki jellegű megoldás, amely a gyakorlatban alkalmazható [1969. évi II. tv. 1. §]. Az 1. §-ban megjelenő fogalmakat azután a törvény, illetve a hozzá kapcsolódó végrehajtási rendelet [4/1969. (XII. 28.) OMFB–IM együttes rendelet] egyenként meghatározza.²⁹ Ezek közül a haladó jelleg olyan szubjektív követelmény, amely alkalmas a feltaláló alkotói színvonalának olyan mértékű relativizálására, ami minden körülmények között lehetővé teszi a szabadalom jutalmazási funkciójának betöltését. (Itt két dolgot is szeretnék megjegyezni. Egyrészt a hatályos szabadalmi jogban is van szubjektív szabadalmazhatósági kritérium, amint azt majd látjuk, ez a feltalálói tevékenység, körülbelül ez felel meg a korábbi haladó jellegnek. Ez a kritérium azonban egyértelműen a szakember hipotetikus fogalmához és a nyilvánvalósághoz van kötve, továbbá a szubjektív karakter további csökkentése érdekében a gyakorlatában a nemzeti szabadalmi hivatalok előtt igen gyakran mértekadó Európai Szabadalmi Hivatal kidolgozta az ún. „feladat-megoldás közelítést”.³⁰ Másik megjegyzésem, hogy az Országos Találmányi Hivatal és később a Magyar Szabadalmi Hivatal az 1969. évi törvény alkalmazásakor az újdonság és a haladó jelleg követelményeit kissé összemosva vizsgálva olyan gyakorlatot alakított ki, ami a szubjektív követelményt tartalmában közelítette a feltalálói tevékenység mai fogalmához.)

Ami a gyógyszer- és vegyészeti termékek szabadalmazhatóságát illeti, az 1969. évi törvény 6. § (3) bekezdésében kimondta, hogy a találmány nem részesülhet szabadalmi oltalomban, ha tárgya gyógyszer, vegyi úton előállított termék, vagy

²⁸ FICSOR MIHÁLY: i. m. 25. p.

²⁹ „Új a megoldás, ha nem jutott olyan mértékben nyilvánosságra, hogy azt szakember megvalósíthassa” (1969. évi II. tv. 2. §). A végrehajtási rendelet szerint „a megoldást akkor kell nyilvánosságra jutottnak tekinteni, ha az bárki számára hozzáférhetővé vált (pl. nyomtatványi közzététel, vagy nyilvános gyakorlatbavétel révén)” [4/1969. (XII. 28.) OMFB–IM együttes rendelet 1. §]. „A technika adott állásához képest haladást jelent a megoldás, ha annak révén eddig ki nem elégített szükséglet elégíthető ki, vagy valamely szükséglet az eddiginél előnyösebben elégíthető ki” (1969. évi II. tv. 3. §). „Műszaki jellegű a megoldás, ha termékben vagy termelési eljárásban változást jelent” 1969. évi II. tv. 3. §]. „Műszaki jellegűnek kell tekinteni a mérési, analitikai, növénytermesztési és állattenyésztési eljárásokat is” [4/1969. (XII.28.) OMFB-IM együttes rendelet 2. §]. „A gyakorlatban alkalmazható a megoldás, ha azonos eredménnyel ismételten megvalósítható” [1969. évi II. tv. 5. §].

³⁰ DR. MOLNÁR ISTVÁN: *Egyetemi szellemi tulajdon menedzsment és technológia-transzfer*. Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar – MEDIPOLISZ Dél-Dunántúli Regionális Egyetemi Tudásközpont, Pécs, 2007, 31–32. p.

emberi, illetve állati élelmezésre szolgáló termék; az ezek előállítására szolgáló eljárás azonban szabadalmazható. A törvényjavaslat országgyűlési vitájakor a kérdés két hozzászólásban került elő. A törvényjavaslat előterjesztője, Kiss Árpád a javasolt szöveget így indokolja: „A szabadalmi joggal való visszaélést nemzetközileg kiépített és nemzetközileg elfogadott jogintézmények akadályozzák. Ezzel kapcsolatban kell megemlítenem, hogy a javaslat a szabadalommal való visszaélés megakadályozására kizárja az oltalomból a társadalom számára létfontosságú találmányokat, például, ha a találmány tárgya gyógyszer vagy emberi, illetve állati élelmezésre szolgáló termék. Ilyen esetekben csak eljárási találmányra ad oltalmat.”³¹ Itt tehát az 1895. évi törvénnyel azonos céllal, de más retorikával a szabadalommal való visszaéléssel indokolják e találmánytípusoknak a szabadalomból való kizárását. Az itt említett kizárásnak a nemzeti ipar védelmére alkalmas mivoltát az előterjesztő nem emelte ki, ám a parlamenti vita mégis úgy alakult, hogy később egyértelműen ki kellett ezt is mondani. Krasznai Károlyné ugyanis hozzászólásában kifogásolta, hogy a vegyi úton előállított termékeket általános jelleggel kizárja a javaslat a szabadalomból: „Gyógyszerek és élelmiszerek esetében az indoklást el lehet fogadni. Ezeket valóban ki lehet zárni, de a terület rendkívül széles. Példaként gondoljunk csak a műanyag, a gumi, és egyéb iparágakra is, amelyek számtalan új anyaggal jelentkeznek. [...] A tudományos-technikai forradalom jelenlegi szakaszában, amikor az emberi munka kimeríthetetlen szellemi kincsestárából naponta száz és száz új, önálló, vagy meglevőkből kombinált új anyag kerül ki, indokolt-e a szabadalmazás teljes megtagadása ezen a területen?”³² Kiss Árpád válaszában már egyértelműen fogalmazott: „Magyarországnak különleges érdeke fűződik ahhoz, hogy különböző eljárásokkal előállítható termékek szabadalmát ne adja meg. Ezt a jogot törvényükbe csak azok az országok illeszthetik be, amelyek biztosak abban, hogy nagy tudományos kapacitásuk révén nagy mértékben valószínűsíthető, hogy új termékeket mindig ők találnak fel. Ha tudniillik mi ezt a jogot megadnánk, akkor nem lenne lehetséges, hogy egy más jellegű eljárással – amiben mi elég gyakorlottak vagyunk – ugyanazokat a termékeket társadalmi céljaink ki-elégítésére termelheessük. Ezért különleges érdek fűződik ahhoz, hogy ezt ne adjuk meg. Megjegyzem, hogy a hozzánk hasonlóan közepesen fejlett országok egyike sem adja meg. Ezt azok az országok iktatják törvénybe, amelyek nagy tudományos kapacitásuk révén nagyvalószínűséggel produkálhatnak ilyen új termékeket. [...] Lehet, hogy ugyanazt a terméket másik eljárással, mégpedig szabadalomképes eljárással mi is elő tudjuk állítani.”³³ Láthatjuk tehát, hogy az általános iparpolitikai célkitűzést, nevezetesen a nemzeti ipar védelmét és az ún. „kerülő eljárások” kidolgozásának bátorítását a jogalkotó a szabadalmazhatósági feltételek megfelelő kialakításával biztosította egészen addig, amíg azt a nemzetközi nyomás hatására meg nem kellett szüntetnünk.

³¹ A találmányi szabadalmakról szóló törvényjavaslat országgyűlési tárgyalása. *Országgyűlési Napló* 1967–1971, 21. ülés 1969. április 17-én, 1669. hasáb.

³² Uo. 1690. hasáb.

³³ Uo. 1698. hasáb.

1.3. Hatályos jogunk kialakulása

Az 1995. évi XXXIII. tv. megalkotását Magyarország politikai-gazdasági rendszerváltása előzte meg és tette szükségessé. Az akkori folyamatok logikájának követése és az események elemzése, igen nagy feladat. Szerencsére a hatályos szabadalmi törvény elfogadásának 10. évfordulójára Ficsor Mihály, az 1994–95-ben működő kodifikációs bizottság tagja, a szabadalmi törvény egyik szakmai szülőatyja 3 részes, igen részletes cikkében az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle hasábjain³⁴ összefoglalta a szabadalmi törvény megalkotását kikényszerítő körülményeket, a kodifikációs munkát megelőző reform-intézkedéseket, a kodifikációs bizottság munkáját, a parlamenti munkát és a törvény néhány jogintézményének a változásait is. Cikkem ezen részében tehát általános jelleggel hivatkozom Ficsor Mihály munkájára, amiből gyakran teszek majd kiemeléseket. Az országgyűlési jegyzőkönyvek áttekintése ezek után legfeljebb azzal az előnnyel járt, hogy néhány, a cikkem szempontjából érdekesnek tűnő, a témához legfeljebb többlet-információval szolgáló parlamenti képviselői hozzászólást ismertessek.

Szabadalmi jogunk immáron második, átfogó újraalkotása alapvetően a '89–90-es évek politikai és gazdasági rendszerváltásának és az Európai Közösséghez való csatlakozás előkészületeinek az eredménye. Ugyanakkor az Európai Közösségen kívüli nemzetközi jogi kötelezettségeink és a szabadalmi jognak a jogszabályi hierarchiában elfoglalt kedvezőtlen helye is közrejátszott a kodifikáció szükségességében.

A rendszerváltás következtében a szabadalom funkciója megváltozott. „*Mindenekelőtt átértékelődtek a szabadalom gazdasági funkciói. Míg a tervgazdálkodás [...] viszonyai között a szabadalmak szerepe főként arra korlátozódott, hogy a hatóság által kiállított „fizetési bizonylatként” szolgáljanak a feltalálók munkabéren felüli díjazásához, a kiépülő piacgazdaságban a magántulajdon arányának növekedése, a külföldi működő tőke beáramlása mellett a szabadalmak hagyományos – azaz a piacgazdaságokban jellemző funkciói kerültek előtérbe: a kutatási és fejlesztési ráfordítások megtérülésének biztosítása, a találmányok nyilvánosságra hozatalának és megvalósításának előmozdítása, valamint az alkotó tevékenység anyagi ösztönzése.*”³⁵ Láthattuk, hogy az 1969. évi szabadalmi törvény más szabadalmi funkciók betöltésére született, és annak alapvető rendelkezései, így például a szabadalmazhatóság a korábbi elvárásoknak felelt meg, viszont alkalmatlanok voltak az új funkciók betöltésére.

³⁴ FICSOR MIHÁLY: Tízéves szabadalmi törvényünkről. I. rész. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1. (111.) Évfolyam 1. szám, 2006. február, 21–40. p.; Uő: Tízéves szabadalmi törvényünkről. II. rész. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1. (111.) Évfolyam 2. szám, 2006. április, 5–19. p.; Uő: Tízéves szabadalmi törvényünkről. II. rész. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1. (111.) évfolyam 3. szám, 2006. június, 5–22. p.

³⁵ FICSOR MIHÁLY: Tízéves szabadalmi törvényünkről. I. rész. i. m. 25. p.

A szabadalmi törvény újraalkotását az az 1989 januárjában született minisztertanácsi határozat indította el, amely előírta az „*iparjogvédelmi mechanizmus továbbfejlesztésének szakmai vitára bocsátását és döntésre való előkészítését.*”³⁶ Egyébként amit a határozat reformnak nevezett, valójában tartalmi újraalkotást jelentett, hiszen nem kisebb horderejű kérdésekkel foglalkozott, mint a szabadalmazhatóság, ezen belül a gyógyszerek és vegyészeti termékek szabadalmazhatóságának kérdése és az Európai Szabadalmi Egyezményhez való csatlakozás problémája. Azonban nem az európai integráció részeként kezelt Európai Szabadalmi Egyezmény volt az egyetlen változás a nemzetközi környezetben. A GATT³⁷ 1993-ban lezárult uruguay-i fordulóján elfogadták a TRIPS egyezményt,³⁸ amely a szellemi tulajdon kereskedelemmel összefüggő kérdéseit szabályozza. A TRIPS egyezmény külön fejezetet szentelt a szabadalmaknak,³⁹ és jogegységesítést rendelt el – egyebek mellett – a szabadalmazhatóság tárgykörében⁴⁰. Miután az Országgyűlés az egyezményt 1994-ban ratifikálta, meg kellett kezdeni az iparjogvédelem nemzetközi trendjeinek adaptálását szabadalmi jogunkba. A másik igen jelentős nemzetközi hatás az Európai Közösséggel való társulási megállapodás (ún. Európai Megállapodás) 1991-es aláírása volt. Az Európai Megállapodás 65-68. cikkeiben rendelkezett Magyarország jogközelítési kötelezettségeiről; ezek körében teljes és egyoldalú jogközelítési kötelezettséget írt elő a szellemi tulajdonjogok területén, továbbá kötelezte Magyarországot, hogy 1996 végéig kérje az Európai Szabadalmi Egyezményhez való csatlakozását. Mind a TRIPS, mind az Európai Szabadalmi Egyezmény tartalmazott (egymással összhangban álló) rendelkezéseket a szabadalmi anyagi jogra, ezen belül a szabadalmazhatóságra nézve, így kettős kötelezettségünk is keletkezett a szabadalmi jog érdemi újraalkotására. A harmadik, külső nemzetközi jogi hatás az Amerikai Egyesült Államokkal 1993-ban kötött kormányközi megállapodás volt, ami a gyógyszer- és vegyészeti termékek termékoltalmának bevezetésére vezetett – még a szabadalmi jog újrakodifikálását megelőzően, az 1994. évi VII. tv.-nyel. A nemzetközi környezet egyre erősödő hatása is azt mutatta, hogy a magyar iparjogvédelem a gazdasági rendszerváltással egy

³⁶ FICSOR MIHÁLY: *Tízéves szabadalmi törvényünkéről*. I. rész. i. m. 23. p.

³⁷ General Agreement of Tariffs and Trade (Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény), Genf, 1947. október 30. Magyarország 1973. augusztus 10-én írta alá a csatlakozási jegyzőkönyvet; a Magyar Népköztársaság Kormányának az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezményhez (GATT) történt csatlakozásáról a 23/1973. (IX. 9.) MT rendelet rendelkezik, amely 1973. év szeptember 9-én lépett hatályba.

³⁸ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (Megállapodás a Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól), Marrákes, 1994. április 15., a Világkereskedelmi Szervezetet (World Trade Organization, WTO) létesítő egyezmény melléklete. Magyarországon az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény I. C.) melléklete.

³⁹ TRIPS egyezmény (Megállapodás a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól) II. rész: A szellemi tulajdonjogok megadásának, terjedelmének és felhasználásának alapkövetelményei, 5. fejezet: Szabadalmak.

⁴⁰ FICSOR MIHÁLY: *Tízéves szabadalmi törvényünkéről*. I. rész. i. m. 29. p.

globalizált, egységesülő környezetbe került, aminek nem pusztán az anyagi jogi szabályozásra volt hatása, de az ipar- és innovációs politikát is új kihívások elé állította.⁴¹

Látható tehát, hogy a szabadalmi jog új funkcióját a megváltozott gazdasági-politikai környezet és ennek nemzetközi jogi következményei határozták meg. Hogyan nyilvánult ez meg a szabadalmazhatóság jogintézményében?

Az 1995. évi szabadalmi törvény 1. § (1) bekezdése szerint szabadalmazható minden új, feltalálói tevékenységen alapuló és iparilag alkalmazható találmány. Ez, mint láttuk, az újdonság, a haladó jelleg, a műszaki jelleg és a gyakorlati alkalmazhatóság négyes követelményét váltotta fel. Az újdonság fogalma azonban nem azonos a két jogszabályban. Amint azt korábban láttuk, az 1969. évi törvényben a szabadalmazhatóság objektív és szubjektív kritériumai valahogyan keveredtek a korábbi újdonság és a haladó jelleg fogalmaiban. Az 1995. évi törvénnyel bevezetett újdonság fogalom tisztán objektív, és a „technika állásához” mint referenciához igazodik, megkövetelve az attól való különbözőséget. A találmány szabadalmazhatóságához szükséges alkotói teljesítmény tekintetében az 1995. évi szabadalmi törvény bevezette a feltalálói tevékenység fogalmát.⁴² A nem-nyilvánvalóság referenciafogalma a szakterületen jártassággal rendelkező szakember lett. Az ipari alkalmazhatóság követelménye a korábbi gyakorlati alkalmazhatóságot váltotta fel, egyben az ipari alkalmazhatóság hiányára hivatkozva veszi ki a szabadalmazható találmányok köréből az emberi és állati test kezelésére szolgáló sebészeti és diagnosztikai eljárásokat.⁴³

Az új szabadalmi törvény már egyértelműen lehetővé teszi a gyógyszerek, vegyészeti termékek és élelmiszeripari termékek szabadalmazását. Ez a lépés a magyar gazdaság, különösen az ún. kerülő előállítási eljárásokra specializálódott ipari szereplők számára ez igen hátrányos volt, de az Egyesült Államok részéről kilátásba helyezett szankciók miatt elkerülhetetlennek bizonyult.

⁴¹ Mivel a jelen cikk témájához nem tartozik hozzá szorosan, csak megemlítem a szabadalmi jog újraalkotását kikényszerítő harmadik körülményt: a jogszabályi hierarchiában való elavult elhelyezkedés kijavításának szükségességét. Amint arra Gödölle István cikkében rávilágít: „Az 1969-ben magalkotott találmányi-szabadalmi jogszabályok hármas, illetve négyes hierarchiát alkottak. Az RSzt.-hez kormány- és miniszteri szinten végrehajtási rendeletek kapcsolódtak, ezen kívül voltak még az Országos Találmányi Hivatal elnöke által kiadott, a Magyar Közlönyben közzétett hirdetmények. [...] Pl. a szabadalmazási feltételek talán legfontosabbja, az „újdonság” törvényben [...] volt meghatározva, [...] a „nyilvánosságra jutás” fogalmához azonban csupán végrehajtási rendelet tette hozzá a megdönthetetlen vélelmet...” GÖDÖLLE ISTVÁN: A magyar szabadalmi jog reformja. *Jogtudományi Közlöny*, 1996. január, 21. p.

⁴² „Feltalálói tevékenységen alapul a találmány, ha a technika állásához képest szakember számára nem nyilvánvaló” [1995. évi XXXIII. tv. 4. § (1) bekezdés].

⁴³ „Iparilag alkalmazható a találmány, ha az ipar vagy a mezőgazdaság valamely ágában előállítható, illetve használható. Nem tekinthetők iparilag alkalmazhatónak különösen az emberi vagy állati test kezelésére szolgáló gyógyászati vagy sebészeti eljárások, valamint az emberi vagy állati testen végezhető diagnosztikai eljárások. E rendelkezés az ilyen eljárásokban alkalmazott termékre - így különösen anyagra (vegyületre) és keverékre - azonban nem vonatkozik” [1995. évi XXXIII. tv. 5. § (1)-(2) bekezdés].

A szabadalmi törvény parlamenti vitáján egyébként a képviselők nem különösebben foglalkoztak a szabadalmazhatóság kérdésével. Egyedül Mécs Imre kifogásolta a technika állása kifejezést a következők szerint: „*Bocsássanak meg a törvény általam nagyon tisztelt szerkesztői, de a magyar nyelv szempontjából és fogalmilag borzalmasnak tartom a definíciót, amit most föl fogok olvasni, annak ellenére, hogy a tartalmával egyetértek. Azt mondja: „Új a találmány, ha nem tartozik a technika állásához.” Itt valahogy dimenzióproblémák vannak! Mi az, hogy a „technika állásához” tartozik a találmány? A találmány létrehozása – nagyon nehéz ezt definiálni. Én tudom, hogy a német szabadalmi terminológiában a technika állása egy teljesen közismert, körüljárt fogalom. Értem azt is, hogy a jogharmonizáció keretében erre át kellett térni. De nem értem, hogy a '69. évi törvény definícióját mért nem lehetett megtartani. Azt mondja: „Új a megoldás, ha nem jutott olyan mértékben nyilvánosságra, hogy azt szakember megvalósíthassa.”*”⁴⁴ (Itt nem ismételném meg magyarázatként a fogalmi elhatárolásra vonatkozó gondolatmenetet.) Az ipari alkalmazhatóság kérdésével kapcsolatban Mécs Imre a kezelési eljárások ipari alkalmazhatóságának kimondása helyett a szabadalomból kizárt tárgyak körébe való beiktatást javasolta. A képviselő a szabadalmazhatóságot érintő, harmadik érdemi indítványa ismét az újdonság követelményével függött össze: ennek lényege az volt, hogy ha a találmány (utolsó) közzététele vagy utolsó gyakorlatba vétele óta a találmány bejelentéséig 100 év már eltelt, legyen újnak tekintendő. Első (1895. évi) szabadalmi törvényünk e szabálya a teljes kiterjesztésű technika állásának korszakában már kissé anakronisztikusnak tűnik; egyébként a képviselő három indítványa közül az Országgyűlés egyet sem fogadott el.

Megjegyzem, hogy a hazai ipar védelme és az iparpolitika szempontjából oly jelentős termékoltalom kérdése azért nem különösebben jelenik meg az országgyűlési vitában, mert az 1995 tavaszán lezajlott vita idejére a termékoltalom lehetőségéről már törvény rendelkezett (az 1994. évi VII. tv.). Honatyáink a hazai gyógyszeripar védelme érdekében utolsó szalmaszálként még elfogadták, hogy a szabadalom lejártá előtt az értékesítés előkészülete keretében a védett terméket raktáron lehetett tartani. (Ezt a lehetőséget az Európai Unióhoz való csatlakozással veszíteték el a generikumokra specializálódott ipari szereplők.)

Összességében elmondhatjuk, hogy a szabadalmi jog funkcióváltását megkövetelő gazdasági iparpolitikai változások eljutottak a szabadalmazhatóság alapkövetelményeinek szintjéig is.

2. A munkaviszonyban alkotott szellemi alkotások szabályozásának fejlődése az 1895. évi XXXVII. tc-től

Szabadalmi jogunk fejlődésnek 100 esztendejét áttekintve néha az volt az érzésem, mintha a jogalkotót frusztrálná a feltaláló és munkáltatója közötti egyensúly megte-

⁴⁴ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló törvényjavaslat országgyűlési tárgyalása. *Országgyűlési Napló*, 1995. évi tavaszi ülészak, 60. szám, 10. ülésnap 1995. március 6-án, 5763. hasáb.

remtésének problémája: hol inkább megengedő, hol megszorítóbb karakterű szabályokat találunk, gyakoriak a jogszabály-változások és még gyakoribbak a találmányi díjrendeletek változásai. Az egész témakör egyébként jelentősen összefonódik az újítói joggal; e mára már megszűnt jogterület szabályainak ismertetésére azonban terjedelmi okokból nem térek ki.

2.1. Az 1895. évi XXXVII. törvénycikk a találmányi szabadalmakról

Első szabadalmi törvényünk nem szentel túlzottan sok figyelmet a munkaviszonyban alkotott találmányokkal kapcsolatos szabályoknak. Az alkalmazásban álló személyek találmányairól a szabadalmi törvény 6. §-a rendelkezik. E szerint „*állami vagy magánalkalmazásban álló személyek részére az alkalmazást adó állam kormánya vagy a magánvállalat felszólalása esetében megtagadandó a szabadalom engedélyezése, ha a bejelentőnek alkalmazásából vagy hivatalos állásából folyó teendője volt, vagy szerződés kötelezte őt arra, hogy szakértelmét olyan gyártási eljárások vagy ipari termékek feltalálására használja fel, mint a minőre a szabadalmat kéri. Ily esetekben az államkormány, illetve a magánvállalat jogosítva van a szabadalmat a bejelentés visszavonásáról vagy elutasításáról vett értesítésétől 30 napon belül az első bejelentéstől számítandó elsőbbséggel maga részére igénybe venni*” [1895. évi XXXVII. tc. 6. §].

Míg a törvény előkészítésében mértékadónak mondható közgazdasági bizottság egyáltalán nem foglalkozott a kérdéssel, a képviselőházi általános vita során azért lehetett találkozni érdekes hozzászólással. Helfy Ignác felszólalása a tervezetre nézve egyébként is súlyos kritikát jelentett. Helfy baloldali szemléletét nemcsak mondanivalója tükrözte, de az is, hogy a Napló szerint felszólalását élénk helyeslés kísérte a baloldaltól. Helfy Ignác a tervezetet egészen egyszerűen feltalálóellenesnek minősítette: „*az a szellem amely az egész javaslaton végig húzódik, [...] a feltalálóknak egyéni jogát annyira szem elől tévesztette, hogy majdnem helyesebb lenne e törvényjavaslatnak azt a címet adni, hogy a találmányi szabadalmak korlátozásáról szóló törvény*”⁴⁵. Ezek után nem meglepő, hogy Helfy nem hagyta szó nélkül az alkalmazásban álló feltalálók jogait érintő 6. §-t „*[...] megint azt mondja, hogyha egy kormány, vagy magánvállalatnál alkalmazott ember talál föl valamit, arra ő nem kaphat szabadalmat, hanem fel van jogosítva a kormány vagy az illető magánvállalat, hogy azt magának vindikálja. Engedelmet kérek, ebbe csak úgy tudnék belenyugodni, ha hozzá volna téve „kellő kompenzáció mellett*””. Helfy felszólalásának végén indítványozta, hogy a javaslatot általánosan fogadják el, de a részleteket utalják a jogügyi bizottság elé.⁴⁶ Az igazságügyi bizottsági jelentés a 6. §-sal összefüggésben mindössze szabatosabb szövegezést javasolt, ezzel kívánta kifejezésre juttatni, hogy állami vagy magánalkalmazásban álló személyektől felszólalás esetében csak akkor tagadható meg a szabadalom engedélyezése, ha a

⁴⁵ A találmányi szabadalmakról szóló törvényjavaslat Képviselőházi általános tárgyalása. *Képviselőházi Napló* 1892–1897, XXV. Kötet, 473. sz. országos ülés 1895. május 7-én, 234. hasáb.

⁴⁶ Uo. 236–237. hasáb.

bejelentőnek alkalmazásából vagy hivatalos állásából folyó teendője volt vagy szerződése arra kötelezte, hogy szakértelmét találmányokra használja fel. A törvény indokolása a §-t különösebben nem részletezte, de megjegyezte, hogy a külföldi törvényhozások ez irányban külön nem intézkednek. Azt mindenesetre láthatjuk, hogy Helfy Ignác az javaslat, hogy a törvényszövegbe belefoglalják a feltaláló kellő kompenzációját, nem került a törvény szövegébe.

2.2. A szerzői tanúsítványos rendszer és a 38/1957-es kormányrendelet

A szolgálati találmánynak az 1969. évi törvényben megtestesülő szabályozását még két, a jogfejlődés szempontjából jelentős aktus előzte meg, ezek közül az első rögtön egy fejlődéstörténeti zsákutca. Ez volt a 11950/1948. Korm. sz. rendelet a szerzői tanúsítvány bevezetéséről. A szovjet mintájú szerzői tanúsítvány bevezetését az indokolta, hogy szocialista termelési viszonyok között versenyről amúgy sem lehet beszélni, ugyanakkor fontos, hogy a termelés műszaki színvonalának emelésében a dolgozók érdekeltek legyenek mind erkölcsileg, mind anyagilag. A szabadalmi rendszerrel párhuzamosan élő szerzői tanúsítvány lényege az volt, hogy a szerzői tanúsítvány kiadásával az állam nyert kizárólagos jogot a találmány hasznosítására, a feltalálókat pedig méltányos díjazás illette meg (11950/1948. Korm. sz. rendelet). A szerzői tanúsítványról gyorsan kiderült, hogy nem képes beváltani a hozzá fűzött reményeket, ezért a 38/1957. (VI. 23.) Korm. sz. rendelet eltörölte azt, másrészt meghatározta a szolgálati találmány fogalmát,⁴⁷ és bevezette az új eljárások kidolgozására nem kötelezett munkatársak találmányaira a munkáltató vállalat hasznosítási elsőbbségét.⁴⁸

2.3. Az 1969. évi II. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról

A 1969. évi szabadalmi törvény tárgyalásakor a képviselők részéről talán a legélénkebb érdeklődés a szolgálati találmány kérdését kísérte, amit jelez a hozzászólások viszonylag nagy száma.

⁴⁷ „Szolgálati találmány annak a személynek - pl. kutatói munkakörben alkalmazott dolgozónak - találmánya, kinek munkaviszonyból, szerződésből vagy külön megbízásból folyó kötelessége, hogy szaktudását olyan új eljárások, termékek kidolgozására is fordítsa, mint amelyeknek tárgykörébe a találmány tartozik” [38/1957. (VI. 23.) Korm. rendelet 25. § (1) bek.].

⁴⁸ „Munkaviszonyban álló, de új eljárások vagy termékek kidolgozására nem kötelezett személyeknek találmányai tekintetében - ha azok a munkáltató termelési körébe tartoznak - a munkáltatót elsőbbségi jog illeti meg. Az elsőbbségi jog abban áll, hogy a kísérletezésre és megvalósításra vonatkozó szerződést elsősorban a munkáltatóval kell a feltalálónak megkötnie, feltéve, hogy a munkáltató ajánlata a más szervek részéről esetleg tett ajánlatoknál nem kedvezőtlenebb a feltalálóra nézve. A munkáltató elsőbbségi jogáról lemondhat. A munkáltató értesítése és nyilatkozata tekintetében a 25. § rendelkezései irányadók. A munkáltató és a feltaláló között a jelen § alapján felmerülő viták eldöntése polgári peres útra tartozik” [38/1957. (VI. 23.) Korm. rendelet 26. §]. DR. SZARKA ERNŐ: Iparjogvédelem Magyarországon, 100 éves a Magyar Szabadalmi Hivatal. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, Elektronikus publikáció, 101. évfolyam 2. szám, 1996. április <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/199604/fszarkacikk.html#10y>

Kiss Árpád, az Országos Műszaki Fejlesztési bizottság elnöke, a törvényjavaslat előterjesztője a következő szavakkal ismertette a szolgálati találmánnyal kapcsolatos rendelkezéseket: „*A feltalálónak jelenleg joga van arra, hogy szolgálati találmányát munkáltatója megkérdezése nélkül szabadalmazásra bejelentse. A törvényjavaslat szerint a szolgálati találmány szabadalma minden esetben a munkáltatót illeti meg, még akkor is, ha nem tart rá igényt. A feltalálók szolgálati találmányt munkáltatójuk kifejezett lemondó nyilatkozata nélkül nem jelenthetnek be. A törvényjavaslat szem előtt tartja tehát a vállalati érdekeket, ugyanakkor azonban figyelmet fordít a feltalálókra védő garanciákra. [...] Anyagi elismerést biztosít a szolgálati találmány feltalálójának a hasznosítás bármely formája esetén.*”⁴⁹

Szépölgöyi Zoltán szakmai részletkérdések helyett inkább az előkészített javaslatot méltatta: „[...] egyrészt arra van szükség, hogy megfelelő ösztönzést kapjon a megbecsülést érdemlő műszaki, szellemi alkotó munka. A törvényjavaslat az erkölcsi és anyagi érdekelttség fokozásával várhatóan elősegíti a műszaki fejlődésünk gyorsulását, új, korszerű gyártmányok előállítását, a gyártási eljárások fejlesztését és a korszerű technológia alkalmazását. [...] Korábban, amikor a műszaki fejlesztésben a vállalatok és intézmények csak nagyon mértéktartóan voltak érdekeltek, a hangsúly az egyén, a feltaláló érdekeltségén és jogainak védelmén volt. Ugyanakkor nem megfelelően érvényesült a vállalati, intézményi érdekelttség és annak védelme, ami megnehezítette a feltalálók jogainak érvényesítését is. Nagy jelentőségű, hogy a törvényjavaslat túlmegy ezen az egyoldalú és társadalom érdekeinek sem megfelelő felfogáson. [...] Ugyanakkor légyeges, hogy a szolgálati találmány feltalálója részére biztosítva van az őt megillető anyagi, erkölcsi elismerés.”⁵⁰

Dr. Varga Pálné szerint „a törvényjavaslat a vállalati érdek fokozott érvényesítése terén messzemenően módot ad a gazdasági életben egyre nagyobb szerephez jutó ipari titok megőrzésére, mert a feltaláló munkaviszonyából folyó kötelessége találmányát ahhoz a vállalathoz bejelenteni, amellyel munkaviszonyban van. [...] Felvetődött, hogy a munkáltató hozzájárulásának kimondása a törvényben nem befolyásolja-e károsan az e téren kialakult alkotási kedvet, valamint nem hozza-e hátrányos helyzetbe a feltalálót, mert előfordulhat egy olyan speciális eset is, amikor a munkáltató valamilyen oknál fogva a szabadalomra nem tart igényt, azt nem értékesíti, de nem is járul hozzá a feltaláló által történő hasznosításához.” [...] „a munkáltató hozzájárulását rögzíteni helyes és szükséges is, mert figyelembe kell venni azt, hogy a feltalálónak a találmány létrehozásához szükséges technikai, anyagi és egyéb erőforrásokat, valamint feltételeket a munkáltató bocsátja rendelkezésére, aki emellett még vállalja a kockázatot az esetleges eredménytelenség esetére is.”⁵¹

A szolgálati találmány az elfogadott 1969. évi II. törvény megfogalmazásában annak a találmánynak, akinek a találmány tárgykörébe tartozó megoldások kidolgozá-

⁴⁹ A találmányi szabadalmakról szóló törvényjavaslat országgyűlési tárgyalása. Országgyűlési Napló 1967–1971, 21. ülés 1969. április 17-én, 1671. hasáb.

⁵⁰ Uo. 1673–1674. hasáb.

⁵¹ Uo. 1677–1678. hasáb.

sa munkaviszonyból vagy más jogviszonyból folyó kötelessége. Főszabályként a szolgálati találmányra a szabadalom a munkáltatót vagy más jogviszony alapján a jogosultat illette, ha azonban a munkáltató sem a szabadalomra, sem a találmányra nem tartott igényt, és ehhez hozzájárult, a találmánnyal a feltaláló, illetve jogutódja rendelkezhetett. A törvény alapján a szolgálati találmány feltalálóját díjazás illette, amelynek részletszabályait külön jogszabály tartalmazta. A törvény értelmében, ha a találmány szolgálati jellegét valamely fél vitatta, a vita tárgyában döntéshozatalért bírósághoz kellett fordulnia (1969. évi II. tv. 9. §).

A törvény részletes indokolásában visszaköszön a parlamenti vita során elhangzott érvelés, amely szerint a hazai szolgálati találmányokra vonatkozó jogi szabályozás továbbfejlesztése állami, és a vállalati érdek fokozott érvényesítése végett is indokolt. Ezt támasztja alá, hogy az egyéni feltalálók helyébe vállalatok, szövetkezetek, intézetek alkalmazott feltalálóinak tervszerű, rendszeres kutatómunkája léptek, továbbá szempontként értékelték azt is, hogy a munkaviszonyban álló feltaláló a találmány létrehozásakor a munkáltató anyagi és szellemi erőforrásait veszi igénybe és a kutatómunka eredménytelenségének kockázatát is a munkáltató viseli.⁵²

Az 1969. évi törvény legnagyobb érdeme a munkavállalók találmányainak szabályozásával kapcsolatban, hogy megszüntette azt az áttekinthetetlen állapotot, amit a jogintézménynek több jogszabályban való elhelyezése okozott.

2.4. Hatályos jogunk rendelkezései

Hatályos jogunk számottevő változtatásokat tartalmaz a korábbi törvényhez képest a munkavállaló találmányaival kapcsolatban. Az érintett feltalálók javára egyoldalú kógenciát vezet be: az érdeküket szolgáló szabályoktól szerződésben sem lehet majd a hátrányukra eltérni. Ezáltal egyértelműen semmisnek fognak minősülni a munka- vagy egyéb szerződések olyan rendelkezései, amelyeken a munkavállaló előre lemond találmányi díj iránti igényéről. A törvény bevezeti az alkalmazotti találmány fogalmát.

A törvényjavaslat a parlamenti vitában általában kedvező fogadtatásra talált. Mécs Imre szerint a törvényjavaslat előnyös megoldásokat tartalmaz a feltalálók számára, hiszen a „*munkaviszonyban szenvedő feltalálók*” számára is garantált jogokat biztosít.⁵³ Dr. Rott Nándor nem volt meggyőződve róla, hogy ez egy tökéletes megoldás, de elfogadható megoldásnak tartotta az előterjesztett szabályozást.⁵⁴ A parlamenti vitát követően elfogadták a szolgálati és alkalmazotti találmányokra vonatkozó – lényegében a mai napig változatlan – törvényi szabályozást.

⁵² Indokolás a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló törvényjavaslathoz. *Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye*, 1969, 17. p.

⁵³ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló törvényjavaslat országgyűlési tárgyalása. *Országgyűlési Napló*, 1995. évi tavaszi ülészak, 60. szám, 10. ülésnap 1995. március 6-án, 5764. hasáb.

⁵⁴ Uo. 5778. hasáb.

A törvény definiálja mindkét fogalmat; az elhatárolási pont közöttük az, hogy míg a szolgálati találmány esetében a feltalálónak munkaviszonyból eredő kötelessége a találmány tárgykörébe eső megoldás kidolgozása, addig alkalmazotti találmányról akkor beszélünk, ha a feltaláló anélkül dolgoz ki olyan találmányt, amelynek hasznosítása a munkáltató tevékenységi körébe tartozik, hogy az munkaviszonyból eredő kötelessége lenne. A szabadalom szolgálati találmány esetében a feltaláló jogutódjaként a munkáltatót, míg alkalmazotti találmány esetén az magát a feltalálót illeti, amely mellett azonban a munkáltató jogosult a találmány hasznosítására. A törvény részletezi a munkáltató ezen hasznosítási jogának terjedelmét, hiszen kimondja, hogy az nem kizárólagos, és a munkáltató hasznosítási engedélyt nem adhat. Ez a hasznosítási jog másra nem szállhat át és nem ruházható át, csak a munkáltató megszűnése vagy szervezeti egységének kiválása esetén szállhat át a jogutódra. A feltaláló köteles a szolgálati vagy alkalmazotti találmányt a megalkotást követően haladéktalanul ismertetni munkáltatójával, aki az ismertetés átvételétől számított kilencven napon belül köteles nyilatkozni arról, hogy a szolgálati találmányra igényt tart-e, illetve az alkalmazotti találmányt hasznosítani kívánja-e. Ha a munkáltató ezt a nyilatkozatát elmulasztja, vagy ha ehhez hozzájárul, szolgálati találmánnyal a feltaláló rendelkezhet, alkalmazotti találmányra a szabadalom pedig a feltalálót a munkáltató hasznosítási jogának terhe nélkül illeti meg. A törvény az alkalmazotti találmánnyal kapcsolatosan kiemeli, hogy a munkáltató azt csak a feltalálónak a találmány nyilvánosságra hozatalához való jogával összhangban hasznosíthatja. A munkáltató köteles szabadalmi bejelentést tenni a szolgálati találmány ismertetésének átvételét követő ésszerű időn belül és köteles az általában elvárható gondossággal eljárni a szabadalom megszerzése érdekében. A munkáltató – annak elismerése mellett, hogy az az ismertetés átvételének időpontjában egyébként szabadalmazható lenne – dönthet úgy is, hogy a szabadalmi bejelentés megtételétől eltekint, vagy a bejelentést visszavonja, ha a találmányt titokban tartja, és üzleti titkot képező megoldásként hasznosítja, erről a döntéséről köteles tájékoztatni a feltalálót. Ha a szabadalmazhatóság kérdése a feltaláló és a munkáltató között vitás, a munkáltatónak kell bizonyítania, hogy a megoldás az ismertetés átvételének időpontjában nem volt szabadalmazható. Szolgálati találmány esetén a munkáltató a szabadalom megadását kizáró eljárás cselekmény vagy szándékos mulasztás előtt köteles felajánlani a feltalálónak a szabadalmi igény ingyenes átruházását, az alkalmazotti találmány tekintetében érvényesülő hasznosítási jog kikötésével vagy anélkül, ha azonban a feltaláló már méltányos összegű találmányi díjazásban részesült, ezt a rendelkezést nem kell alkalmazni. A szabályozás kiemeli a szabadalom megadását kizáró eljárás cselekmények, illetve szándékos mulasztás köréből a munkáltató titokban tartáshoz való jogának törvény szerinti gyakorlása (1995. évi XXXIII. tv. 9–12. §).

Külön alcím alatt foglalkozik a törvény a találmány díjra vonatkozó szabályokkal és az alkalmazotti találmányok hasznosításáért járó díjjal. Ezek alapján a szolgálati találmány értékesítése esetén a feltalálót találmányi díj illeti meg, az értékesítés megkezdésétől a végleges szabadalmi oltalom megszűnéséig ha a talál-

mányt szabadalom védi; az értékesítés megkezdésétől addig az időpontig, amikor a szabadalom lejárata miatt szűnt volna meg, ha a találmány végleges szabadalmi oltalma a munkáltató lemondása vagy a fenntartási díj megfizetésének elmulasztása miatt szűnt meg; illetve az értékesítés megkezdésétől a találmány nyilvánosságra jutásáig, ha a találmányt titokban tartják vagy – ha ez a későbbi – a találmánynak a munkáltatóval történő ismertetésétől számított húsz év elteltéig. Értékesítés alatt a törvény a találmány hasznosítását – ideértve az előnyös piaci helyzet teremtését vagy fenntartása érdekében történő mellőzését is –, a hasznosítás más részére történő engedélyezését, illetve a szabadalmi igény vagy a szabadalom teljes vagy részleges átruházását érti. A találmányi díj a feltalálót a hasznosítás, az egyes hasznosítási engedélyek és az átruházás esetén külön-külön, valamint a hasznosítás ellenérték nélküli engedélyezése és az ingyenes átruházás esetén is megilleti. Ha a termékben vagy eljárásban egy vagy több igénypontra jellemzőt a feltaláló által rendelkezésre bocsátott javított jellemzővel helyettesítettek, ez a feltaláló találmányi díj iránti igényét nem érinti. A találmányi díj fizetésére a munkáltató, vagy ha közös szabadalomról van szó, a hasznosító szabadalmastárs köteles, illetve hasznosítás engedélyezése (licencia) vagy átruházás esetén a jogszerző ezt a kötelezettséget átvállalhatja. A találmányi díjra való jogosultságot elismeri a törvény akkor is, ha a külföldi szabadalom vagy annak megfelelő más jogi oltalom alapján történő értékesítés esetén is, de a hasznosítás után azonban csak akkor, ha ezért a feltaláló belföldi szabadalom alapján nem tarthat igényt találmányi díjra. A feltaláló díjazására a feltaláló és a munkáltató – illetve a hasznosító szabadalmastárs, vagy a jogszerző – közötti találmányi díjszerződés az irányadó. Fontos rendelkezése a törvénynek, hogy meghatározza a találmányi díj mértékére vonatkozó törvényi előírásokat. Eszerint a hasznosításért járó találmányi díjnak arányban kell állnia azzal a díjjal, amelyet – a találmány tárgya szerinti műszaki területen kialakult licencforgalmi viszonyokra figyelemmel – szabadalmi licenciaszerződés alapján a találmány hasznosítására adott engedély fejében a munkáltatónak, illetve a hasznosító szabadalmastársnak fizetnie kellene; míg a hasznosítás engedélyezése, illetve a szabadalom átruházása esetén a találmányi díjnak a hasznosítási engedély, illetve az átruházás ellenértékével, vagy a hasznosítás ellenérték nélküli engedélyezéséből, illetve az ingyenes átruházásból származó gazdasági előnnyel kell arányban állnia. A találmányi díj mértékének megállapításakor figyelemmel kell lenni a munkáltatónak a találmány megalkotásához nyújtott hozzájárulására és a feltaláló munkaviszonyból eredő köteleességeire; míg a titokban tartott találmány esetén számításba kell venni a feltalálót az oltalomszerzés elmulasztása folytán érő hátrányokat is (1995. évi XXXIII. tv. 13. §).

Az alkalmazotti találmány hasznosításának jogáért járó díjakat a munkáltató, több munkáltató esetén pedig a hasznosító munkáltató köteles megfizetni, azonban a munkáltatók ettől eltérően is megállapodhatnak. A feltaláló díjazására – hasonlóan a szolgálati találmányra vonatkozó szabályokhoz, a feltalálónak a munkáltatóval kötött szerződése az irányadó. A díj mértékének arányát a törvény szintén aszerint határozza meg, hogy a munkáltatónak szabadalmi licenciaszerződés alapján a ta-

találmány hasznosítására adott engedély fejében milyen mértékű díjat kellene fizetnie (1995. évi XXXIII. tv. 14. §).

A törvény a szolgálati és az alkalmazotti találmányra vonatkozó közös szabályok között rögzíti a találmányi díjszerződés, az alkalmazotti találmány hasznosítása esetén járó díjazásra irányadó szerződés, valamint a szolgálati és az alkalmazotti találmánnyal kapcsolatos feltalálói ismertetés, munkáltatói nyilatkozat, és minden egyéb értesítés és tájékoztatás írásba foglalásának kötelezettségét. Kógens szabályként rendelkezik a törvény arról, hogy a szolgálati és az alkalmazotti találmánnyal kapcsolatos jogok és köteleességek tekintetében szerződéssel nem lehet a feltaláló érdekének védelmét szolgáló törvényi szabálytól eltérni. A találmány szolgálati vagy alkalmazotti jellegével, a titokban tartott találmány szabadalmazhatóságával, valamint a feltalálót megillető díjazással kapcsolatos viták rendezését a törvény bírósági útra tereli, emellett rögzíti, hogy a titokban tartott találmány szabadalmazhatóságával, valamint a szolgálati vagy alkalmazotti találmány feltalálóját megillető díjazással kapcsolatos ügyben – megbízás alapján vagy a bíróság megkeresésére – a Magyar Szabadalmi Hivatal mellett működő találmányi szakértői testület szakértői véleményt ad. A szakértői testületre vonatkozó egy-két alapvető rendelkezést rögzít, a részletes szabályokat külön jogszabály állapítja meg. Továbbá a törvény a szolgálati és alkalmazotti találmányra vonatkozó szabályokat kiterjeszti a közalkalmazotti, közszolgálati, a fegyveres erők és a rendvédelmi szerveknél hivatásos szolgálati, illetve a munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti tagsági jogviszonyra is (1995. évi XXXIII. tv. 15–17. §).

Fontos előrelépés tehát, hogy az 1995. évi törvény a találmányokért járó díjazás szabályait is törvényi szintre emeli. Az új törvény – szemben az 1969. évi törvénnyel – szabályozza a szolgálati és az alkalmazotti találmányokkal összefüggő ismertetési és nyilatkozattételi kötelezettségeket. A szolgálati találmány fejében járó díjazás feltételeit és jogcímeit az új törvény a korábbi jog alapulvételével állapítja meg. Ugyanakkor a találmányi díjigény jogalapjául szolgálhat az is, ha a hasznosítást előnyös piaci helyzet teremtése vagy fenntartása érdekében mellőzik. Mind a szolgálati, mind az alkalmazotti találmányok esetében a javaslat a feltalálót megillető díjazás mértékének megállapítására az ún. licencia-analógia módszerét rendeli alkalmazni. Szolgálati találmány esetén a díj mértékét befolyásolja a munkáltatónak a találmány megalkotásához nyújtott hozzájárulása és a feltaláló munkaviszonyból eredő kötelezettségeinek jellege, köre.

2002. január 1. napján lépett hatályba a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény, amelyet az Országgyűlés 2001. évi június 12-i ülésnapján fogadott el. A törvény a módosuló rendelkezések és a kapcsolódó átmeneti szabályok között tartalmazott a szolgálati találmányokra vonatkozóan néhány rendelkezést, és hatálybalépésével egyidejűleg ezeket módosította. A módosítások szerint a felek a találmányi díjszerződésre – különösen a díj mértékének arányosítására és megállapítására – vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek. A módosítás bevezette a kockázatmegosztásra irányuló találmányi díjszerződést, amely alatt olyan találmányi díjszerződést kell érteni, amelyben meghatáro-

zott összegű díjat állapítanak meg a feltaláló jövőben megalkotásra, illetve értékesítésre kerülő találmányaival kapcsolatban. A törvény 64–69. §-hoz fűzött részletes indokolása kimondja, hogy ez a feloldja a találmányi díjszerződések egyoldalú kógenciáját, egyértelművé teszi e szerződések polgári jogi besorolását, valamint azt, hogy olyan – mindkét fél számára nagyobb, de egyben megosztott kockázatot hordozó – találmányi díjszerződés is köthető, amelyben meghatározott összegű díjat állapítanak meg a feltaláló jövőben megalkotásra, illetve értékesítésre kerülő találmányaival kapcsolatban. Az indokolás kiemelte, hogy ezt a módosítást valamennyi érintett bevonásával működő külön munkacsoport készítette elő, amelynek jelentése a Magyar Szabadalmi Hivatal hivatalos lapjának, a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítőnek a mellékletében is megjelent.⁵⁵

A szolgálati és alkalmazotti találmányokra vonatkozó törvényszöveg mai napon is hatályos állapotát két kisebb további módosítást követően nyerte el. Az egyik az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi törvények módosításáról szóló 2003. évi CII. törvény volt, amely a feltalálók számára kedvezően hosszabbította meg a találmányi díjfizetési kötelezettség időtartamát olyan találmányok esetében, amelyekre az irányadó közösségi rendeletek alapján kiegészítő oltalmat adtak, és kimondta, hogy a szolgálati találmány értékesítése esetén a feltalálót találmányi díj illeti meg, ha a találmányt szabadalom védi, az értékesítés megkezdésétől a végleges szabadalmi oltalom, illetve – ha a találmány tárgyára kiegészítő oltalmat szereztek – a kiegészítő oltalom megszűnéséig; valamint ha a találmány végleges szabadalmi oltalma, illetve – ha a találmány tárgyára kiegészítő oltalmat szereztek – kiegészítő oltalma a munkáltató lemondása vagy a fenntartási díj megfizetésének elmulasztása miatt szűnt meg, az értékesítés megkezdésétől addig az időpontig, amikor a szabadalom, illetve a kiegészítő oltalom lejárat miatt szűnt volna meg [2003. évi CII. tv. 110. § a) pont]. A másik módosítás pedig a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2005. évi LXXXIII. törvény volt, ez azonban a szolgálati és alkalmazotti találmányokra vonatkozó szabályokat annyiban érintette, hogy az iparjogvédelmi szakértői testületre vonatkozó paragrafus számát megváltoztatta.

3. Az azonos találmányon végzett, további kutató-fejlesztő tevékenység iparjogvédelmi következményei szabályozásának fejlődése az 1895. évi XXXVII. tc-től

Az e fejezetben ismertetett jogintézményeknek különös jelentősége van az egyetemen alkotott szellemi alkotások esetében. Az egyetemi kutató adott témán folyamatosan dolgozik, és ennek következtében nap mint nap új ismeretekre tesz szert. Az új ismeretek mennyiségének szerencsés felhalmozódása feltalálói tevékenységre, szabadalmazható találmányra vezet. Ellentétben azonban az egyéni

⁵⁵ Iparjogvédelmi jogszabályok 4: Magyar mintaoltalmi jog. Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest, 2002, 72–73. p.

feltalálóval, a kisvállalkozóval vagy a kutatólaboratóriumot nem üzemeltető termelő vállalattal, a találmány megalkotásakor a kutató számára a projekt nem fejeződik be, ellenkezőleg: a folytatódó kutatómunka eredményeképpen a tudós már a szabadalmi bejelentés másnapján újabb hasznos, mások elől védendő információhoz juthat. A leggyakrabban az ilyen többlet-ismeret azonban nem éri el azt az alkotói színvonalat, hogy abból újabb szabadalmi bejelentés szülessen. Az új információ egyébként maga is két kategóriába osztható: *a)* azok az ismeretek, amelyek valamilyen korábbi tévedést állítanak helyre, korábbi ismeretet erősítenek meg, de semmiképpen nem a feltalálói tevékenység körébe tartoznak, viszont a szabadalmi kitanítás módosítását teszik szükségessé; *b)* azok az ismeretek, amelyek tényleges alkotómunka eredményei, de a korábbi kitanítás fényében már nem alapoznak meg feltalálói tevékenységet. A szabadalmi jogi szabályozás e kétféle ismeret-típushoz más-más jogintézményeket rendel. Ezek fejlődését tekintem át ebben a fejezetben.

3.1. Az 1895. évi XXXVII. törvénycikk a találmányi szabadalmakról

Már az 1895. évi XXXVII. tc. is lehetővé tette, hogy a szabadalmi bejelentés mellékleteit módosítsák. A törvény 32. § (4) bekezdése értelmében a bejelentő a leírást és az igénypontokat azok közzétételéig megváltoztathatja és pótolhatja. A módosítások elsőbbsége tekintetében a szabadalmi hivatal határoz (1895. évi XXXVII. tc. 32. § 4.). Ez tehát azt jelentette, hogy a helyesírási, stilisztikai hibák, továbbá műszakilag helytelen kifejezések javítása [lásd az előző bekezdés *a)* típusú ismereteit] lehetséges volt, ugyanakkor a jogalkotó nyitva hagyta a lehetőségét annak, hogy a megoldás lényegét érintő módosítás esetén a hatóság új, későbbi elsőbbséget állapítson meg a bejelentés érintett részére.⁵⁶

A tényleges alkotómunka eredményét képező ismeretek [lásd: (ii) típusú ismeretek] tekintetében az 1895. évi szabadalmi törvény lehetővé tette a pótszabadalom engedélyezését: „7. § *Oly szabadalom, mely egy már szabadalmazott vagy szabadalmazás végett bejelentett találmány javítását vagy tökéletesbítését célozza: az eredeti találmány bejelentésétől számítandó egy év alatt csak az eredeti bejelentőnek vagy jogutódjának adható meg.*

Ennélfogva harmadik személyek által bejelentett javítási találmányok iránt a tárgyalás csak akkor indítandó meg, ha az eredeti bejelentő a fentebbi határidő alatt erre vonatkozó találmányt be nem jelentett. Harmadik személyek által a fentebbi idő alatt bemutatott bejelentések hivatalosan lepecsételendők és titokban tartandók.

A szabadalmazott találmány javítását vagy tökéletesbítését tárgyazó szabadalom a törzs-szabadalom tulajdonosának az ő kívánsága szerint vagy mint pótszabadalom, vagy mint önálló szabadalom engedélyeztetik. Pótszabadalom másnak, mint a törzsszabadalom tulajdonosának nem engedélyezhető.

⁵⁶ HUSZÁR ENIKŐ: A pótszabadalomtól a belső elsőbbségig. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, Elektronikus publikáció, 107. Évfolyam 6. szám, 2002. december <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/200012/huszar.htm>

A pótszabadalom önálló szabadalomká válik, ha a törzs-szabadalom lemondás, megvonás vagy megsemmisítés folytán érvényét veszti” (1895. évi XXXVII. tc. 7. §).

A pótszabadalmak egyébként a törzs-szabadalmakkal egyidejűleg jártak le; amennyiben a törzs-szabadalom valamiért megszűnt és a pótszabadalom a helyére lépett, a pótszabadalom érvényességének kezdete, lejáratja és a díjak tekintetében a törzs-szabadalom volt az irányadó (1895. évi XXXVII. tc. 17. §).

A törvény indokolása a pótszabadalom intézményét két a gyakorlatban egyébként gyakran tapasztalható jelenséggel támasztja alá. Az egyik jelenség, hogy egy korszakalkotó találmány bejelentése után többen annak előnyeit úgy kívánják a maguk részére biztosítani, hogy a találmányon néhány változtatást eszközölnek, és ennek szabadalmazását kérik. A másik jelenség, hogy a feltalálónak többnyire sietnie kell, hogy eszméjének elsőbbségét biztosítsa, ezért sokszor nincsen abban a helyzetben, hogy a találmány minden kiviteli alakját körültekintően védelemben részesítse. Ezért időt kell a feltalálónak adni arra, hogy találmányát minden irányban pótszabadalmak által kiegészíthesse.⁵⁷

Az 1895. évi szabadalmi törvény megalkotása során egyébként a képviselők nem szenteltek különösebb figyelmet a módosítási elsőbbség és a pótszabadalom intézményeinek: a képviselőházi vitában nem volt hozzászólás a témához, és a közgazdasági bizottsági jelentés is csak pontosítani kérte a javaslat szerinti 17. §-t. Az igazságügyi bizottság a 7. §-ban a pótszabadalomért folyamodó harmadik személyek érdekében beemelőnek tartotta, hogy a bemutatott bejelentés az említett határidő alatt lepecsételve tartandó, továbbá világossá kívánta tenni, hogy pótszabadalom másnak, mint a törzs-szabadalom tulajdonosának nem engedélyezhető.

A gyakorlat kezdetben a módosítási elsőbbség és a pótszabadalom intézményét nem kellően választotta szét, mégpedig úgy, hogy a Szabadalmi Bíróság általában megengedte az a) típusú változtatásokat meghaladó, új anyag bevitelét, amelyhez a 32. § (4) bekezdésben foglalt jogával élve új elsőbbséget rendelt. A Szabadalmi Bíróság 1932-ben hozott először a joggyakorlatot tisztázó és egységesítő értékű döntést (3203/1932), amikor az érdemi, új információt b) tartalmazó módosítási elsőbbség iránti kérelmet elutasította, és felhívta a figyelmet, hogy az ilyen karakterű módosítás pótszabadalom vagy önálló szabadalom iránti kérelemben terjeszthető elő.⁵⁸

A pótszabadalom intézménye eredeti formájában, nevezetesen, hogy csak a törzs-szabadalom jogosultjának engedélyezhető, a többi javítási találmány feltalálója pedig „várólistára” kerül a szabadalmi rendszerek külföldi bejelentések számára való megnyitásával és főleg a globalizált kutatás-fejlesztéssel, amikor kutatócsoportok százai, ezrei dolgoznak világszerte azonos témákon, természetesen tarthatatlanná vált. Azonban az meglepő, hogy a szabadalmi jog 1969-es újrakodifikálása-

⁵⁷ Indokolás „a találmányi szabadalmakról” szóló törvényjavaslathoz Melléklet a 741. számú irománnyhoz, Magyar Törvénytár, 1895, 95. p.

⁵⁸ HUSZÁR ENIKŐ: i. m. <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/200012/huszar.htm>

kor nem lépett semmi a helyére, hanem az 1969. évi törvény az új anyag bevitelét tekintetében a már akkor is elavultnak számító módosítási elsőbbséggel operált.⁵⁹

3.2. Az 1969. évi II. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról

Úgy tűnik, mintha jelen fejezet elején ismertetett probléma, nevezetesen az értelemzavaró hibák kiküszöbölésére szolgáló [a] típusú] és új anyag bevitelét eredményező [b] típusú] módosítások kérdése teljesen kívül esett volna az 1969. évi kodifikátorok érdeklődésén, vagy a módosítások szabályozatlanságával szándékosan szubjektivizálták volna a korabeli szabadalmi rendszert. Az 1969. évi szabadalmi törvény mindössze annyit mond ki, hogy a bejelentés mellékletei a közzététel⁶⁰ előtt módosíthatók (49. §), továbbá az elsőbbség szabályozásánál a 43. § (1) bekezdésében szabályozza a módosítási elsőbbséget, amely szerint a módosítási elsőbbség napja az a nap, amelyen az oltalmi kör bővítő értelmű módosítása az Országos Találmányi Hivatalhoz beérkezett. A törvény parlamenti vitája egyáltalán nem érintette a kérdést, és sem a végrehajtási rendelet, sem a törvény indokolása nem ad gyakorlati iránymutatást. Így maradt a szabadalomengedélyezési gyakorlatra ennek az igen fontos jogintézménynek a tartalommal való megtöltése. Az 1969. évi szabadalmi törvényhez kiadott hivatali engedélyezési módszertani útmutató megpróbálta elválasztani az elsőbbséget nem eredményező [a] típusú] és módosítási elsőbbséget megalapozó [a] típusú] módosítások eseteit, de az engedélyezési eljárás az évtizedek során tarthatatlanul bizonytalanná vált.⁶¹

3.3. Hatályos jogunk rendelkezései

Szabadalmi jogunkba a bejelentés módosításának jogkövetkezményei lényegében az európai szabadalmi jog adaptálásával kerültek. Ennek alapelve, hogy a bejelentés után a mellékletek új anyaggal nem bővíthetők. (Ezt napjainkban egyébként az Európai Szabadalmi Hivatal meglehetősen szigorúan kezeli.) Az 1995. évi szabadalmi törvény megalkotása során a kodifikációs bizottsági munka után sem a törvényjavaslat országgyűlési vitájában, sem az indokolásban nem találkozunk a kérdéskörre való utalással. Az a) típusú módosítások esetében a törvény 72. §-a a következőképpen rendelkezik: „(2) A bejelentő [...] a szabadalom megadása kérdésében hozott határozat jogerőre emelkedéséig módosíthatja a szabadalmi leírást, az igénypontot és a rajzot.” Ami a b) típusú módosításokat, tehát az új anyag bevitelét illeti, a törvény 72. § (1) bekezdése kimondja, hogy a szabadalmi bejelentés új tartalom bevitelével nem változtatható meg úgy, hogy tárgya bővebb legyen annál, amit a bejelentés napján benyújtott bejelentésben feltártak. Ha a hivatal úgy ítéli

⁵⁹ HUSZÁR ENIKÓ: i. m. <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/200012/huszar.htm>

⁶⁰ Itt jegyzem meg, hogy az 1969. évi törvény a hatályos jogunktól eltérően, nem a bejelentéstől számított 18 hónap elteltével, hanem az 50. § értelmében az érdemi vizsgálat lefolytatása után rendelte közzétenni a szabadalmi bejelentést.

⁶¹ HUSZÁR ENIKÓ: i. m. <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/200012/huszar.htm>

meg, hogy a módosítás bővítő értelmű, akkor felhívja a bejelentőt az új anyagnak a bejelentésből való törlésére.

Fejlesztési eredmény bevitelére hatályos jogunk 61. §-ának (1) bekezdése ad lehetőséget, amikor c) pontjában megalkotja a belső elsőbbség fogalmát: „*a bejelentő azonos tárgykörű, folyamatban levő szabadalmi bejelentésének 12 hónapnál nem korábbi bejelentési napja, ha azzal kapcsolatban más elsőbbséget nem érvényesítettek*”.⁶² Belső elsőbbséget a szabadalmi bejelentés benyújtásától számított 2 hónapon belül kell igényelni [61. § (2) bekezdés]. Látható, hogy belső elsőbbség igénylésével korlátozottan van lehetőség a fejlesztési eredménynek ugyanazon bejelentésben való igénylésére. Nem mondható azonban a rendszer túlzottan feltalálóbarátnak. A belső elsőbbséget 2 hónapon felül kell igényelni, ami a mai kutatás-fejlesztés viszonyai között aligha elegendő a feltaláló érdekeinek megfelelő mennyiség információ összegyűjtéséhez. Ráadásul belső elsőbbség csak egyetlen alkalommal igényelhető. Nemzeti szabadalmi jogunk tehát az 1895. évi törvény pótszabadalmának megszüntetése óta ezen feltalálói érdek hathatós védelme nélkül maradt, annak ellenére, hogy a külföldi gyakorlatban van példa feltalálóbarát konstrukcióra.

4. A szellemi tulajdon hasznosításának engedélyezésével kapcsolatos szabályozás fejlődése az 1895. évi XXXVII. tc-től

4.1. Az 1895. évi XXXVII. törvénycikk a találmányi szabadalmakról

Szabadalmi jogunk mindig is meglehetősen szűkszavú volt a találmányok hasznosításának engedélyezésére vonatkozó szabadalmi licenciaszerződések szabályozása tekintetében. Az 1895. évi szabadalmi törvény 10. §-ban kimondja, hogy „*a szabadalom tulajdonosa jogosítva van szabadalmát élők közt egészben vagy részben átruházni, annak gyakorlatba-vételét vagy használatát megszorítással vagy a nélkül másnak engedélyezni*”. A törvény indokolása egyetlen nagyon fontos körülményre hívja fel a figyelmet: szabadalombitorlás esetén bitorlási keresetet csak az engedményes nem pedig a használatra jogosított indíthat, hacsak erre a szabadalom tulajdonosa részéről külön meghatalmazással nem rendelkezik. A törvény előkészítése során a képviselőházi vitában a jogintézménnyel kapcsolatban egyetlen érdemi hozzászólás sem történt, és a bizottságok közül is csak az igazságügyi bizottság javasolta, hogy a gyakorlatba vételre vagy hasznosításra jogosított ebbéli jogát élők között csak akkor ruházhassa át másra, ha ezt a szabadalom tulajdonosa kifejezetten megengedte. A bizottság azon felfogásból indult ki, hogy a licencia jogi természetű szabály felállítását indokoltta teszi. A közgazdasági bizottság a licencia kérdésében hallgatag maradt. Első szabadalmi törvényünk módosításai sem érintették a hasznosítási szerződések területét. A jogintézmény körüli viszonylagos nyu-

⁶² Belső elsőbbség érvényesítése esetén a korábbi szabadalmi bejelentést visszavontnak kell tekinteni [1995. évi XXXIII. tv. 61. § (3) bek.].

galom oka az a tény, hogy a licenciaszerződés alapvetően polgári jogi karakterű, és szinte az összes szerződési kikötés diszpozitív, a felek megállapodásán alapul.

4.2. Az 1969. évi II. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról

Elmondhatjuk, hogy az 1969. évi szabadalmi törvény a licenciaszerződések tekintetében egyrészt igen komoly előrelépést jelentett a korábbi törvényhez képest, másrészt megteremtette hatályos jogunk szinte összes szabályát e jogintézményre vonatkozóan. Az 1969. évi szabadalmi törvény 17.-ában a szerződés fogalmának meghatározásával kezdi a szabályozást: „17. § (1) *Hasznosítási szerződés (szabadalmi licenciaszerződés) alapján a szabadalmas engedélyt ad a találmány hasznosítására, a hasznosító pedig köteles ennek fejében díjat fizetni.*” A törvény szerint jóhiszemű és ellenérték fejében jogot szerző harmadik személlyel szemben a hasznosítási szerződésre csak akkor lehet hivatkozni, ha a szerződést a szabadalmi lajstromra bejegyezték. A korábbiakhoz képest újdonság, hogy foglalkozik a törvény szavatossági kérdésekkel. Igaz, csak a jogszavatossággal: „18. § (1) *A szabadalmas a hasznosítási szerződés egész tartama alatt szavatol azért, hogy harmadik személynek nincs a szabadalomra vonatkozó olyan joga, amely a hasznosítást megakadályozza, vagy korlátozza. Erre a szavatosságra az eladónak a tulajdonjog átruházásáért való szavatosságára irányadó szabályokat kell alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a hasznosító elállás helyett a szerződést azonnali hatállyal felmondja.*” A kizárólagos licencia tekintetében kimondja a törvény, hogy a hasznosítási szerződés minden időbeli és területi korlát nélkül minden igénypontra, a hasznosítás minden módjára és mértékére kiterjed. A hasznosítási szerződés azonban csak kifejezett kikötés esetén ad kizárólagos hasznosítási jogot. A törvény rögzíti a licenciaszerződés funkciójából következő, elsősorban a szabadalmast terhelő tájékoztatási kötelezettséget; amikor kimondja, hogy a szabadalmas köteles a hasznosítót a szabadalomra vonatkozó esetleges jogokról és fontos körülményekről tájékoztatni, a találmány megvalósításával kapcsolatos műszaki tapasztalatokat azonban csak akkor köteles átadni, ha ebben kifejezetten megállapodtak [1969. évi II. tv. 18. § (2)–(3) bek.]. Úgy vélem, a tájékoztatási kötelezettséget szerencsésebb lett volna kölcsönössé tenni; ezzel egyébként hatályos törvényük is adós maradt. Az 1969. évi törvény érdekes módon nem foglalkozik az allicenciával, de a szerződési jogok átruházását szabályozza a szerint, hogy az engedélyt a hasznosító harmadik személyre csak akkor ruházhatja át, ha ezt a szabadalmas kifejezetten megengedte [1969. évi II. tv. 18. § (4) bek.].

A törvény szerint a hasznosítási szerződés a benne megállapított idő elteltével, vagy a meghatározott körülmények bekövetkeztével a jövőre vonatkozóan megszűnik [1969. évi II. tv. 19. § (1) bek.]. Igen jelentős rendelkezése a törvénynek, hogy ha a szabadalom keletkezésére visszaható hatállyal szűnik meg, a hasznosító a fizetett díjnak csak azt a részét követelheti vissza, amelyet a találmány hasznosításából származó hasznos eredmény nem fedezett. Ez a szabály hatályos jogunkból eltűnt.

Érdekes, hogy a törvény a jogszavatosságot kötelezettségként állapítja meg a licenciadó részéről, míg a kellékszavatosságot nem, holott ezek a háttérszabályként említett adásvételi szerződésben együtt járnak [1969. évi II. tv. 18. § (1) bek.]. Ennek az lehet az oka, hogy a műszaki megvalósíthatóság egyébként is kifejezett szabadalmazhatósági követelmény az 1969. évi törvényben [1969. évi II. tv. 1. §], ezért a jogalkotó vélhetően feleslegesnek látta ezt szavatossági kötelezettséggel is megerősíteni. Az indokolás is ezt erősíti meg, amikor – kissé meglepő módon – kimondja, hogy a kellékszavatosság a hasznosítási engedély adásának folyamánya.⁶³ Másrészt, mivel a kógens polgári jogi szavatosságtól eltérően a licenciaszerződésekben foglalt szavatosság diszpozitív szabály, ettől a felek egyező akarattal eltérhetnek. A jogalkotó szerint valószínűleg zavart okozott volna, ha a kellékszavatosságban megtestesülő műszaki megvalósíthatóságról szerződéses úton úgy mondhatott volna le a licenciavevő, hogy ugyanezt a műszaki megvalósíthatóságot a szabadalmi törvény viszont megköveteli. (Ez a logikus hozzáállás hatályos jogunkból eltűnik, és felváltja a diszpozitív kellékszavatosság, igaz a műszaki megvalósíthatóság sem kifejezett követelmény, hanem a szabadalmazhatóság más szabályaiból, indirekt úton jut érvényre.)

Felmerülhet még a kérdés, hogy miért megengedőbb a licenciadóval szemben a szabadalmi jog a szavatosság kérdésében (diszpozitív jelleg, elállás helyett felmondási jog, a kifizetett licenciadíjból a licenciavevőnek már megtérült rész nem jár vissza). Ennek az a magyarázata, hogy a világviszonylatban vett igen intenzív kutatás-fejlesztési verseny és az ehhez járuló szabadalmazási aktivitás önmagában is nagyon komoly terhet ró a feltalálói, szabadalmasi pozícióban lévőkre. Ma a szabadalmi adatbázisok leggondosabb kutatása mellett sem jelenthető ki teljes biztonsággal, hogy a szabadalmazásra bejelentett, vagy éppen már megadott szabadalommal rendelkező találmány szabadalmazhatóságát érintő körülmény az oltalmi idő alatt nem merülhet fel. Ez azt is jelenti, hogy a licenciadótól az elvárhatónál sokkal nagyobb, teljesíthetetlen gondosságot várnánk el a jogszavatosság megkövetelése mellett. Ha ezt a kérdést ráadásul egyetemi viszonyok közé helyezzük, ahol az üzleti kockázatvállalási készség messze a piaci szereplőké alatt marad, akkor elmondhatjuk, hogy a licenciaszerződések jogszavatossági rendelkezéseinek az 1969. évi és a hatályos szabadalmi törvénynél szigorúbb szabályozása blokkolná a teljes egyetemi közegből kiinduló licenciaforgalmat.

A jogi szabályozás keletkezésének körülményeit illetően egyébként az Országgyűlés jegyzőkönyvei meglehetősen hallgatagok, továbbá a végrehajtási rendeletnek sincs hozzáfűznivalója a törvényi szabályozáshoz, a szabályokra nézve magyarázatot a törvény indokolásában kaphatunk. Meglepő, hogy míg az 1969. évi szabadalmi törvény indokolásában több helyen, és az országgyűlési képviselő elvtársak és elvtársnők vitájában szinte mindenhol felismerhető a szocialista tervgazdaság szellemisége, a szabadalmi törvény indokolásának a licenciaszerződésekre vonatkozó fejezete mintha egy másik, szabadversenyos piacgazdaságon alapuló

⁶³ Indokolás a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló törvényjavaslathoz. *Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye*, 1969, 19. p.

országban íródott volna. Az indokolás megállapítja, hogy az 1895. évi törvény az ipari tulajdon koncepciójából kiindulva csak a szabadalmi joggal összefüggő statikus kérdéseket rendezi, és nem érinti a szabadalmi jog dinamikus szabályait, nevezetesen a találmányok hasznosítására vonatkozó szerződések legalapvetőbb rendelkezéseit. Az indokolás rámutat arra is, hogy a hasznosítási szerződés változatos jogviszonyokat ölel fel, továbbá, amíg a találmánnyal kapcsolatos jogok átruházása többnyire egyetlen aktus, a szabadalmi licenciaszerződés rendszerint huzamosabb együttműködési viszonyt feltételez. Emellett a hasznosítási engedély mint szolgáltatás más szerződések formájában is nyújtható (pl. kutatás-fejlesztési vagy társasági szerződés keretében).

A következő pontban bemutatom hatályos szabadalmi törvényünknek a licenciaszerződésre vonatkozó szabályait, összevetve az 1969. évi törvénnyel. Látható lesz, hogy bár az 1969. évi szabadalmi törvény egyes intézményei a szocialista tervgazdálkodásra jellemző berendezkedést szolgálták ki, a szabadalmi licenciaszerződésekre vonatkozó szabályok messzemenőig megállják a helyüket piacgazdasági viszonyok között is.

4.3. *Hatályos jogunk rendelkezései*

Az 1995. évi XXXIII. tv. a korábbi törvénnyel azonos sorszámú fejezetben, azonos címmel, és azonos alcímekkel szabályozza a hasznosítási szerződést. A szerződés definíciója is szó szerint megegyezik az 1969. évi törvényben meghatározottal (1995. évi XXXIII. tv. 27. §). A korábbi törvénynek a szabadalmi lajstromba való bejegyzéshez fűzött jogkövetkezménye viszont az 1995. évi törvényben más helyre került, nevezetesen az 54. § (1) bekezdésében általános jelleggel mondja ki, hogy a szabadalmi lajstromba való bejegyzés hiányában jóhiszeműen és ellenérték fejében jogot szerző személlyel szemben az adott jogra nem lehet hivatkozni. A hatályos törvény szerinti szabályozás kimondja a versenykorlátozás tilalmába eső szerződési megállapodások semmisségét. Ami a felek jogait és kötelezettségeit illeti, az 1995. évi törvény már kifejezetten leírja a licenciadót terhelő (diszpozitív) jogszavatosságot, és – eltérően az 1969. évi törvény indokolásában szereplő, kissé meglepő magyarázattól – már nem tekinti az engedélyadási kötelezettség részének [1995. évi XXIII. tv. 28. § (1) bek.]. Az 1969. évi törvényben meghatározott, a szerződő feleket illető és terhelő jogokat és kötelezettségeket a hatályos szabadalmi törvény megismétli, kiegészítve azzal, hogy a licencijog átruházása mellett az allicensia engedélyezése is licenciadói engedélyhez kötött [1995. évi XXXIII. tv. 28. § (6) bek.]. Kikerült viszont a licenciaszerződések szabályai közül az 1969. évi törvényben a 19. § (1) bekezdésében szereplő azon szabály, hogy ha a szabadalom keletkezésére visszaható hatállyal szűnik meg, a hasznosító a fizetett díjnak csak azt a részét követelheti vissza, amelyet a találmány hasznosításából származó hasznos eredmény nem fedezett (1995. évi XXXIII. tv. 29. §).

A hatályos szabadalmi törvény indokolása kihangsúlyozza a licenciaszerződés piacgazdasági funkcióit: „A licenciatranszfer teszi lehetővé az egyes gazdálkodó

szervek számára, hogy saját kutatási-fejlesztési, innovációs tevékenységüket kiegészítsék más vállalkozók hasonló tevékenységének eredményeivel, s így egyrészt megteremthessék saját kutatás-fejlesztési erőforrásaik optimális felhasználásának feltételeit, másrészt olyan előnyökhöz jussanak, mint pl. az innovációs fejlesztés elvégzéséhez szükséges idő lerövidülése, a piacon való gyorsabb megjelenés, a már kipróbált, illetve igazolt eredmények átvétele révén az innovációval elkerülhetetlenül együttjáró kockázat csökkentése, a fejlesztési zsákutcák és buktatók elkerülése. Másfelől ugyancsak az innovációs munkamegosztást elősegítő licenciatranszfer ad módot arra, hogy a gazdálkodó szervezetek a maguk innovációs fejlesztési eredményeit, az azokban rejlő gazdasági és műszaki értékeket a saját közvetlen tevékenységi körükön kívül is kiaknázhassák.⁶⁴

Itt mutatok rá, hogy az 1995. évi törvény indokolása egy már az 1969. évi szabadalmi törvényben is és a hatályos jogban is egyértelműen szabályozott kérdésben kelt zavart, ez pedig a kizárólagosság kérdése. A törvény 28. § (4) bekezdése a következő: „A hasznosítási szerződés csak kifejezett kikötés esetén ad kizárólagos jogot. Kizárólagos hasznosítási engedély esetén a jogszerző hasznosítón kívül a szabadalmas is hasznosíthatja a találmányt, kivéve, ha azt a szerződésben kifejezetten kizárták.” Ezzel ellentétben az indokolás a következő magyarázatot adja: (a törvényjavaslat) „egyértelművé teszi: a kizárólagos hasznosítási engedélynek két fajtája, fokozata képzelhető el. Egyrészt az ún. egyedüli licencia, amelynek alapján a szabadalmas arra vállal kötelezettséget, hogy a licenciavevőn kívül másnak nem ad hasznosítási engedélyt, viszont a maga számára megőrzi a hasznosítás jogát. Másrészt a szó szorosabb értelmében vett kizárólagos licencia, amikor a szabadalmas nemcsak arról mond le, hogy további hasznosítási engedélyeket adjon, hanem arról is, hogy a találmányt maga hasznosítsa.” Véleményem szerint és a törvény szövegével összhangban a kizárólagos licencia esetén még a szabadalmas maga is hasznosíthat, és külön szerződéses kikötésre van szükség az eggyel szigorúbb fokozat, az egyedüli licencia esetéhez, amikor már a szabadalmas maga sem hasznosíthatja saját találmányát.

5. Összefoglaló megállapítások

A jelen publikációban négy alapvető iparjogvédelmi intézmény: a szabadalmazhatóság, a szolgálati találmány, a fejlesztések oltalma és a licencia magyarországi jogfejlődésének 100 esztendejét tekintetem át. A szabadalmazhatósági feltételek tekintetében a jogfejlődés töretlennek mondható: iránya a feltételrendszerek egyre objektívebbé válása irányába mutat (és a gyakorlat „a feladat-megoldás közelítéssel” még a szubjektív feltalálói tevékenységet is igyekszik az objektivitás irányába eltolni). Az egyes gazdaságtörténeti korszakoknak azonban mindig sikerült a szabadalmazhatóságot a szolgálatukba állítani (nincs ez másképp ma sem), és ha a

⁶⁴ Indokolás a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló törvényjavaslatához. *Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye*, 1995, 6. p.

feltételrendszer szubjektívebbé tételére volt szükség, akkor az sem jelentett gondot. A szolgálati találmányokat a magyar jog a nemzetközi gyakorlathoz képest korábban kezdte szabályozni: már az 1895. évi törvény is tartalmaz rájuk rendelkezést. A korai szabályozásra jellemző, hogy a munkáltatók érdekeit védő, az alkalmazottra nézve megszorító rendelkezést tartalmazott. Az ötvenes években alakult ki a szolgálatosság maihoz közelebb álló definíciója; ugyanakkor a szabadalom korabeli funkciójával összhangban a feltalálói (munkavállalói) érdekeket helyezte előtérbe. Az 1969. évi törvény – a munkavállalók méltányos érdekeinek figyelembevételével – ismét a vállalati érdekek előtérbe helyezése irányába mozdult el. Hatályos törvényünk a szolgálati és alkalmazotti találmány mai definíciójával teljes mértékben megfelel a piaci viszonyok között működő vállalatok érdekeinek, ugyanakkor megfelelő biztosítékokkal rendelkezik a munkavállalók számára is. E biztosítékok csorbultak az eredeti 1995. évi törvény egyoldalú kógcenciájának 2001. évi feloldásával. A fejlesztések oltalmazását az 1895. évi törvény a korabeli igényeknek megfelelően és kiválóan megoldotta: A pótszabadalom mára persze tarthatatlan lenne, de sem az 1969. évi törvény alulszabályozottsága miatti zavaros joggyakorlat, sem a kissé méltánytalanul megszorító belső elsőbbség nem adott megfelelő választ erre – az egyetemi tulajdonjogok terén különösen jelentős – kihívásra. A licencia szabályozása szempontjából az 1969. évi törvényünk alkotott máig maradandót. Sok rendelkezését szó szerint vette át a hatályos szabályozás. Érdekes feladat lesz a jogintézmény mai állapotát a készülő új Ptk-ra és a nemzetközi tapasztalatokra tekintettel feldolgozni.

ISTVÁN MOLNÁR

THE DEVELOPMENT OF SELECTED INSTITUTIONS IN THE FIELD
OF THE INTELLECTUAL PROPERTY (IP) PROTECTION (1895–1995)

(Patentability, employee's invention, protection of developments and
licensing)

(Summary)

In the present publication the hundred-year development of four fundamental IP institutions, patentability, employee's invention, protection of developments and licensing has been reviewed. In respect of the requirements of patentability the legal evolution is unbroken, moving towards more and more objective conditions (and the practice using the 'task-resolution approximation' tries to shift the even subjective inventive step to the direction of objectivity). However, time to time in the history, politics always could made even the patentability serve political objectives (as it makes recently alike), and, if the goals needed a bit more subjective patentability requirements, it was not a problem. Compared to the international practice, in the Hungarian patent law the employee's inventions had been regulated earlier: the Patents Act of 1895 contains some provisions applied to such inventions. The early regulation protected the interests of employers and contained restricting regulations to employees. The modern definition of employee's inventions developed in the 1950s: in accordance with the function of the patent, the definition served the interests of the inventors (employees). The Patents Act of 1969 – having regard to the fair interest of the employees – moved again to the preference of corporate interests. Having the correct definition of the two types of the employee's inventions, the present patent law is completely in line with the interests of companies operating in the free market economy, yet it has sufficiently adequate guarantees protecting the interests of the employees, as well. These guarantees were mitigated when the unilateral cogency of the original Patents Act of 1995 has been abolished in 2001. Meeting the requirements at that time, the Patents Act of 1895 perfectly protected the further technical developments that alone would not have been able to meet the requirements of patent ability. Although the system of supplementary patents recently would be untenable, both the confused legislation due to deficiencies of the Patents Act 1969 and the slightly unfair restricting internal priority of the Patents Act of 1995 fail to give an adequate response to this challenge. In the field of university held intellectual property the challenge above may be especially significant. With respect to the licensing regulations the Patents Act of 1969 established the principles. Many of its regulation was taken over literally by the existing legislation.

